

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 111 1990

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Ulf Boëthius

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-87666-04-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1991

Litteraturhistoriens predikament speglat i nyare nordiska handböcker. I

Av PÄR HELLSTRÖM

Litteraturhistorien som vetenskapsgren föddes under romantiken. Visserligen fanns redan i det grekisk-romerska samhället försök till överblickar och sammanfattningar men de hade snarast karaktären av dokumentsamlingar eller annaler utan ansatser till analys eller syntes. Bibliografiska, biografiska och filologiska önskemål var utslagsgivande. Med Thomas Warton och Herder ändrades situationen och litterära verk studerades utifrån sina egna epokers förutsättningar. En historisk relativism ersatte tron på absoluta värden.¹

De tyska teoretikerna ville dels förnya den samtida diktningen, dels stärka nationalkänslan. Båda målen kunde nås ansåg man, om studiet inriktades på att kartlägga hur landets poesi hade formats under olika skeden. August Wilhelm Schlegels *Vorlesungen über dramatische Kunst und Literatur* (1809–1811) och Friedrich Schlegels *Geschichte der alten und neuen Literatur* (1814) blev som Louise Vinge påpekat »den tyska romantikens största bokframgång och det verk som främst kom att sprida dess idéer om litteratur och litteraturhistoria». Varken i Tyskland eller något annat europeiskt land lyckades emellertid romantikerna fullborda en sammanhängande krönika.²

Sedan dess har litteraturens historia skrivits och skrivits om utifrån växlande metodiska utgångspunkter och med skilda målsättningar. Striderna mellan olika åsiktsföreträdare har ofta varit häftiga. Under de närmast förflutna decennierna har somliga teoretiker hävdat att genren är förbrukad, omöjlig eller ointressant, medan andra verkat för att bevisa dess livsduglighet. Denna oenighet skall inledningsvis i korthet illustreras genom att mot varandra ställa René Welleks funderingar i frågan under ett knäppt halvsekel och den allra senaste, mer kol-

lektiva aktiviteten inom forskningsområdet »litteraturhistoria».

En problematisk genre

I det näst sista kapitlet i René Welleks och Austin Warrens betydelsefulla *Theory of Literature* (1949) ställs den provokativa frågan:

Is it possible to write literary history, that is, to write that which will be both literary and a history? Most histories of literature, it must be admitted, are either social histories, or histories of thought as illustrated in literature, or impressions and judgments on specific works arranged in more or less chronological order.³

Wellek, som var den huvudansvarige för detta avsnitt, hade brottats med denna problematik långt före emigrationen till USA och mötet med nykritiken. Kapitlet ifråga var nämligen i huvudsak ett omtryck av en uppsats i sjätte bandet av *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* från 1936.⁴

Enligt Welleks åsikt var flertalet av de litteraturhistorier som förelåg vid 40-talets slut bristfälliga. Antingen vägrade de se litteraturen som ett objekt i sig, en företeelse med unika egenskaper, och därmed förvandlades de till social- eller kulturhistorier, eller också saknade de ett utvecklingsperspektiv och nöjde sig med att låta benämningen »historia» täcka en samling kronologiskt ordnade essäer eller biografier.⁵ Det är visserligen sant, påstår Wellek litet motsägelserfullt, att litteraturens historia »parallels and reflects intellectual history», och ständigt måste bereda utrymme för inslag härifrån, men sambandet mellan t. ex. poesi och filosofi är löst, och litteraturhistoria är inte civilisationshistoria. Dess uppgift är att hålla sig inom – och endast inom – det litterära området, och där

studera verken i deras totalitet, ej blott utvalda delar som t.ex. mo-tivets, bildspråkets eller verstypernas historia. Till denna helhet hör förutom historien även kritiken och teorien. De tre storheterna kan inte fungera isolerade från varandra. Med begreppet »perspektivism» åsyftar han ett litteraturstudium som tar hänsyn till texternas fortlöpande historia. Deras fullständiga mening ligger i summan av de samtida läsarnas och efterföljande epokers reaktioner. »Perspektivismen» – som förefaller vara ett tidigt uttryck för receptionsteoretiska överväganden – undgår såväl relativismens som absolutismens fallgropar och möjliggör föreställningen om verkens enhetlighet/identitet och föränderlighet. De är samtidigt »eviga» och »historiska».⁶

Under decennierna som följde har Wellek i en rad uppsatssamlingar återkommit till problematiken, mestadels i förbigående. Han nämner i inledningskapitlet till *Concepts of Criticism* (1963) att den litteraturteoretiska handboken ofta feltolkades som ett avvisande av litteraturhistoriegenren medan den i själva verket var ett försvar för densamma och ett utkast till hur studiet skulle bedrivas utifrån mindre extremt externa metoder och utgångspunkter. I avsnittet »The Concept of Evolution in Literary History» påpekar han i en diskussion om Taine och Brunetière att en »internal» litteraturhistoria måste baseras på ett evolutionsbegrepp som inte hämtats från den allmänna historiska processen utan är specifikt litterärt. Det skall äga en immanent kausalitet som rör sig blott över det litterära fältet där texter påverkar texter, positivt eller negativt, och där de nya greppen, de originella insatserna förändrar utvecklingens riktning: »Literary history is the method which defines the points of change».⁷ För att åstadkomma detta förordar Wellek ett nytt tidsbegrepp »modeled not on the metric chronology of the calendar and physical science, but on an interpenetration of the causal order in experience and memory», dvs. en tidsuppfattning som omspannar allt förflutet liksom nuet och framtiden. Den nya litteraturhistoria Wellek efterlyser skall söka stöd från i synnerhet två discipliner – lingvistik, vad gäller studiet av stil, diktion och meter, samt estetik, däri inräknat musikens och konstens domäner. Moderna kritiska metoder skall därtill tillämpas på »works remote in time and space, to older and to foreign literatures».⁸

Några år senare tycks den nya litteraturhistoriens framtid mer osäker. I *Discriminations: Further Concepts of Criticism* (1970) framhåller Wellek att den senare Pragcirkelns, Emil Stagers och Benedetto Croces inflytande, för att inte nämna de amerikanska nykritikerna, medfört att traditionell litteraturhistorieskrivning föraktats och försök i nya riktningar försumrats i Tjeckoslovakien, Tyskland och Italien.⁹ Tanken på litteraturens historia som en inre dynamisk process har också visat sig vara långt ifrån problemfri. Uppgiften att isolera »the 'literariness'» i ett konstverk till skillnad från enskildheter som tekniska grepp, stilar osv. är näst intill olöslig. Föreställningen om en »selfpropelled evolution», där varje element i serien är en reaktion på det omedelbart föregående elementet, en länk i en kedja, tycks vara en ren konstruktion. I själva verket kan diktaren i sitt skapande nonchalera den omgivande, samtida kulturmiljön och i stället gripa tillbaka på äldre skikt i konsternas utveckling, i praktiken var som helst i det historiska förloppet. Någon lineär progression i det enskilda författarskapet behöver självfallet inte heller föreligga. Resultatet blir en härva av »utvecklingslinjer» som i varje ögonblick kan avbrytas.¹⁰

I sin stora *A History of Modern Criticism* (1955–) har Wellek, som han själv framhäver, ständigt uppmärksammat litteraturhistorieskrivningens genre,¹¹ dock utan att ta upp ämnet i en uttömmande diskussion. Hans senaste uttalanden över temat föreligger i volymen *The Attack on Literature and Other Essays* (1982). I uppsatsen »The Fall of Literary History» gör han ett försök till bokslut, och resultatet är, som titeln antyder, nedslående. Närmare fem decenniers spekulationer har lett fram till bedömningen att den traditionella litteraturhistorien i alltför hög grad är en anhopning av isolerade fakta; att den arbetar med oklara och uttunnade orsaksbegrepp avseende relationerna verk-verk respektive författare-verk; att den saknar fokus och har en tendens att bli en allmän kulturhistoria eller gå upp i andra discipliner; slutligen att den ofta är för inskränkt nationell.¹²

Om man vägrar att överge litteraturhistorien som en självständig vetenskapsgren eller låta den assimileras av andra, återstår endast att utforma en för denna säregen metodik och här har Wellek inte mycket att hoppas på. Försöken

att konstruera en immanent evolutionistisk historik har misslyckats. Inte ens H. R. Jauss' receptionshistoria finner nåd inför Welleks om-döme. Den är enbart en traditionell »history of taste that has always been included in a history of criticism»:

The new literary history promises only a return to the old one: The history of tradition, genres, reputations, less atomistically conceived as in older times, with greater awareness of the difficulties of such concepts as influence and periods but still the old one.

[---]

There is no progress, no development, no history of art except a history of writers, institutions, and techniques. This is, at least for me, the end of an illusion, the fall of literary history.¹³

Som framgår av Welleks uppsats står han ingalunda ensam i sin uppfattning om litteraturhistorieskrivningens omöjlighet eller det tvivelaktiga och onödiga i verksamheten. Man kan spekulera över skälen till hans misströstan. Till en del kan den ha sin rot i hans eget konstbegrepp, i hans motsägelsefyllda och tautologiska åsikt om vari »litteraturheten» (»the literariness») egentligen består, eller i hans krav på en sammansmältning av triaden historik–kritik–teori. Hans vana att tänka i metodiska motsättningar, där valet står mellan en från början avvisad extern determinism och en ouppnåelig inre kausalitet, kan också ha framtvingat de resignerade slutsatserna.¹⁴

Viktigare i detta sammanhang är emellertid att Welleks tilltagande skepsis har en motvikt i ett på senare decennier alltmer markerat intresse för litteraturhistoriegenrens problematik och historia. Den vittförgrenade och utdragna debatten har uppenbarligen haft till syfte att leda fram till färdigställandet av nya standardverk. I förordet till den vetenskapshistoriska publikationen *Om litteraturhistorieskrivning* (1983) beskrivs hur den kritiska uppgörelsen med positivistisk historism i form av ett närmare studium av texten och dess estetiska strukturer under 1970-talet ersatts av »ei nyvakna intresse för ein historisk litteraturvitskap» där de gamla problemställningarna och arbetsuppgifterna väckts till nytt liv.¹⁵

Jahrbuch für Internationale Germanistik ägnade sålunda över hälften av sitt första häfte 1970 åt en diskussion över »Probleme der Literaturgeschichtsschreibung». Bland de tretton bidragen fanns bl.a. H. R. Jauss' viktiga före-

drag »Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft» (tryckt i annan form 1967). Den trettonde IASS-konferensen sammanträdde 1980 i Greifswald runt temat »Die nordischen Literaturen als Gegenstand der Literaturgeschichtsschreibung», vilket två år senare resulterade i en över 500 sidor lång rapport. I den tyska litteraturvetenskapliga tidskriften *Arcadia* fanns 1987 en artikel som refererade de senaste årtiondenas överläggningar i teorifrågor, varvid cirka etthundratjugofem icke-skandinaviska uppsatser och större arbeten citerades.¹⁶

Det är instruktivt att i detta avseende också jämföra inledningsbanden till de två senaste, mer omfångsrika framställningarna av litteraturens historia på nordisk botten. *Litteraturens världshistoria* (12 band, 1971–1974) proklamerar i ett förord att man har för avsikt att lägga fram en »universell litteraturhistoria» och »skildra den litterära världen som en enhet», dvs. upplysa även om t.ex. iransk, kinesisk, japansk, indisk, arabisk och afrikansk diktning, samt berätta inte bara »om de böcker som blev skrivna utan också om dem som dessutom blev lästa», alltså även populärlitteraturen. Ur metodsynpunkt utlovas den vanliga blandningen av estetisk analys, biografi och kulturhistoria, kanske med tyngdpunkten förlagd till det spektrum av relationer som råder mellan författaren och samhället.¹⁷ Utfästelserna kan knappast anses infriade.

Medvetenheten är radikalt annorlunda i den av Hans Hertel redigerade *Litteraturens Historia* (7 band, 1985–). Visserligen talas det om behovet av »en modern, samhällsinriktad framställning», men det till intet förpliktande vaga uttrycket preciseras i det följande, där handbokens förening av »sociologiska, idéhistoriska och jämförande synsätt» understryks, metoder som skall kombineras med bl. a. »verkanalyser och författarporträtt». Översikten skall behandla trivallitteraturen och de litterära institutionerna samt undvika en europeisk synvinkel. Under rubriken »Ut med litteraturhistorien och in igen» summeras utvecklingen efter nykritikernas, strukturalisternas och den marxistiska ideologikritikens angrepp. Till skillnad från sin föregångare i genren hänvisar Hertel också till en rad inspirationskällor för arbetet, förutom Arnold Hauser, anglosaxisk, fransk och nordisk socialhistoria och litteratursociologi även åt-

skilliga forskare som sedan 1960-talet har försökt jämka samman

strukturalistiska, marxistiska och jämförande synsätt: *New Literary History*-gruppen i USA, Robert Weimann i DDR, Dionýz Đurišin i Jugoslavien, Nik. Konrad och Jurij Lotman i Sovjetunionen och Raymond Williams i England. [---] strukturalistisk idéhistoria och kunskapsociologi, tysk offentlighetsteori och receptionsetetik, engelsk socialantropologi och forskning om muntliga litteraturformer och myter.¹⁸

Redan namn- och disciplinanhopningen visar att något skett inom ämnet under det dryga decennium som förflutit mellan de två handböckerna.

Jag skall i det följande inte uppehålla mig vid de allmänna litteraturhistoriska verken utan enbart beröra nationella framställningar inom Norden. Ämnets omfång omöjliggör ändå en heltäckande redovisning. Det vetenskapliga arbetet har här bedrivits på två fronter, dels historiografiskt, där den egna disciplinens bakgrund granskats, dels i form av en rad nya litteraturhistoriska översiktsverk. (Några projekt har ännu inte fullbordats, andra knappast påbörjats). Uppläggnings- och målsättningen för dem kommer att skärskådas liksom deras grad av beroende av andra vetenskapsgrenar och försöken till periodindelning. De för varje land utmärkande svårigheterna skall beröras och även, i den mån det är påkallat, det mottagande volymerna rönt.

Denna inledande uppsats tar upp historieskrivningen i Norge, Island och Finland samt Danmark. Utgivningen och debatten i vårt västra grannland kommer att ägnas störst uppmärksamhet, eftersom de i stort sett inte tidigare kommenterats. I en följande artikel skall situationen i Sverige mer översiktligt dryftas, liksom försöken att skriva en nordisk litteraturhistoria, en uppgift som bjuder på besvärligheter av ett helt annat slag. Slutligen kommer några mer begränsade, alternativa krönikor att presenteras, däribland de olika ansatserna att teckna en kvinnornas litteraturhistoria.

Norge

a) Bakgrund

Den norska litteraturhistorieskrivningens begynnelse förläggs traditionellt till 1862, då den nittonårige Hans Olaf Hansen utgav *Den norske*

Literatur fra 1814 indtil vore Dage. Volymens syfte var att peka ut faserna i den utveckling som ledde fram till nationell identitet på belletristikens område.¹⁹ Framställningen färgades av såväl klassicistiska värderingsnormer som en romantisk historiesyn.²⁰ Den nya genren blev populär och fick snart en rad efterföljare signerade konsthistorikern Lorentz Dietrichson (2 band, 1866–1869) samt kritikerna-författarna Henrik Jæger (3 band, 1896) och Kristian Elster d. y. (2 band, 1923–1924), smärre verk och studier över begränsade tidssnitt att förtiga. Samarbetet mellan forskarna Francis Bull, Fredrik Paasche och A. H. Winsnes samt kritikern Philip Houm resulterade i den sex band digra *Norsk litteraturhistorie* (1923–1955) som är den hittills mest imponerande yttringen av ambitionen att sammanfatta det kulturella förloppet i landet. Böckerna speglar samtidigt disciplinens väg från nationalromantik (Hansen, Dietrichson) över positivism–naturalism med tonvikt lagd vid biografi (Jæger, Bull) eller idéhistoria–komparationer (Winsnes) till en ståndpunkt där texterna och värderingen av dem står mer i fokus (Houm).²¹

De två yngsta framställningarna tillkom genom förlagspropåer, från Gyldendal respektive Aschehoug.²² Samma institution – denna gång Cappelen – initierade den senaste breda översikten, den av Edvard Beyer redigerade *Norges litteraturhistorie*, där elva skribenter – vetenskapsmän och kritiker – skildrade utvecklingen från runorna till Kjartan Fløgstad i sex band, utgivna 1974–1975. Beyer, professor i nordisk litteratur vid Oslo universitet, var väl ägnad att leda företaget i hamn. I en serie läroböcker hade han tidigare riktat sig till olika publikgrupper. Harald Beyers *Norsk litteraturhistorie til orientering og selvstudium* (1933) var skriven för norska gymnasister, och sonens reviderade utgåvor gjorde den användbar även för senare generationer. *Utsyn over norsk litteratur* (1966 och senare utgåvor) tog i första hand sikte på litteratur-studerande vid svenska universitet. I slutet av sin *Norsk litteraturhistorie* (1952), planerad som första del i en aldrig fullbordad svit om landet och folket, skriver Harald Beyer:

På vår ferd gjennom tidene har vi sett hvorledes Norges natur og folk speiler seg i litteraturen, særlig diktningen. Vi har også sett diktersinn preget av norsk natur og norske livsvilkår. For ikke å hefte oss bort for mye, har vi forholdsvis sjelden kastet blikket ut i den store verden.²³

I den följd av bearbetningar och tillägg Edvard Beyer senare utfört har volymen, utnyttjad men ursprungligen ej avsedd som handbok för norska studenter, närmast blivit dubbelt så omfattande samtidigt som förbindelsen litteratur–geografi– historia–folklynnor tonats ner. Den allmänneuropeiska och nordiska bakgrunden har fått mer utrymme liksom de rent litterära aspekterna, och en fyllig bibliografi är i den senaste utgåvan förd fram till 1976/1977.²⁴

b) Edvard Beyers *Norges litteraturhistorie*

I sexbandssviten från 1974–1975 är målgruppen mer obestämd. Man riktar sig till en bredare och större publik, såväl till akademiker som till en intresserad allmänhet, vilket innebär att framställningen är mer populärt hållen än i standardverket Bull–Paasche–Winsnes–Houm. (En 80-sidig, men ändå ytterst selektiv bibliografi samt ett register tillfogas dock i slutdelen). Skribenterna har inte haft för avsikt att konkurrera med detta, varken »i omfang eller i detaljrikdom [---]» och med velberädd hu utelater vi många mindre diktere, særlig fra litt eldre tid, og mange ikke-dikteriske forfatterskap som en vil finne omtalt der». Detta till trots omfattar redogörelsen närmare 3.500 sidor.

Jämfört med föregångarna lägger man mindre vikt vid det biografiska momentet för att i stället rikta blicken »på diktningen selv, vi forteller mer om verkene som de er enn om hvordan de er blitt til». Sambandet litteratur–samhälle blir mer understruket medan litterära påverkningar och idéhistoriska impulser tilldelas mindre utrymme. I en intervju i november 1975 nämner Beyer att han inte känner till något folk »hvor litteraturen er så nær knyttet til landets historie som hos oss» och i litteraturhistorien sägs bestämt att »mer umiddelbart enn i noe annet land skulle diktningen uttrykke og påvirke de politiske og ideologiske brytningene i nasjonen. [---]» Og diktningen ble en samfunnsnær, Norge et »poetokrati». Han antyder dessutom att översikten skall ses som ett försök att levandegöra den nationella kulturen – av speciell betydelse för ett litet rike – som nu är »truet av en overmektig, internasjonal, kommersiell og forflatende underholdningsindustri». ²⁵ Den intensiva debatten om en anslutning till EG skyntar även i bakgrunden.

Till de teoretiska förutsättningarna för Beyers arbete hör självfallet »einerseits die 'Neue Kri-

stik' mit ihrer Ganzheitsauffassung und ihrer Analysetechnik, andererseits die Literatursoziologie und das neomarxistische Denken, das weit über den Kreis erklärt Marxisten hinausgewirkt hat». ²⁶

En iögonenfallande nyhet ligger i valet av behandlad litteratur och en motsvarande omfördelning av stoffet. Beyers tre sista delar omfattar skeendet från 1890, medan Winsnes'–Houms två band studerar epoken 1880 och framåt. Den yngsta litteraturen får således en anmärkningsvärt framträdande plats. Härtill kommer den uppmärksamhet som nu skall tilldelas barn-, ungdoms- och populärlitteraturen, samt ett långt rikare illustrationsmaterial – med fylliga bildtexter – som vill belysa samspelet mellan ord- och bildkonst. Bull–Paasche ägnade de två inledande banden åt tiden fram till 1814 – en traditionell gränslinje i norsk historieskrivning – då unionen med Danmark ersattes av en förening med Sverige som emellertid erkände den liberala, fria norska grundlag som fastslagits vid mötet i Eidsvoll den sjuttonde maj. Eddapoesin analyserades här över närmare 140 sidor (hos Beyer – där endast inledningsdelen behandlade epoken – 50 sidor), den isländska släkt- och kungasagan samt Sturlungatiden tilldelades 110 sidor (hos Beyer 30 sidor). Skälet till den yngre handbokens återhållsamhet är »at store deler av den norrøne litteraturen, ættesagaene først og fremst, er islandske, ikke norske». Den insikten drar man nu för första gången konsekvensen av. Presentationen av texterna sker också beroende på när de *nedteknades*, vilket medfört att t. ex. Eddapoesin behandlas först i samband med 1200-talet och inte några sekler tidigare. Den mindre betydelsefulla inhemska litteraturen får i gengäld större utrymme. ²⁷

Således skriver Ludvig Holm-Olsen utförligt om den medeltida diktning som tillkommit i kyrkans eller kungamaktens tjänst (homilier, läroböcker, helgonlegender respektive Sverres saga, hövisk översättningslitteratur). Ärkebispe-sätet i Nidaros och hovet blir centrala litterära miljöer, ofta i fejd med varandra. Trots den nationalistiska utgångspunkten betonas samhörigheten med kulturutvecklingen på kontinenten.

Förhållandet är likartat i Kjell Heggelunds avsnitt om perioden från reformationen till 1814. Även här har författaren haft ett avgränsningsproblem att brottas med: i vilken utsträck-

ning är »felleslitteraturen» under unionsskedet en dansk respektive norsk angelägenhet? Anders Arrebo föddes i Danmark men verkade en tid i Norge, Johan Herman Wessel – för att inte nämna Holberg – gick motsatt väg. Lösningen blir en sedvanlig kompromiss, men Heggelund lägger i förhållande till de som tidigare skrivit i ämnet större vikt vid *förbindelsen* mellan danskt och norskt.

Den kulturella atmosfären i Bergen, Stavanger och Trondheim ägnas några sidor, liksom det Oslo som från 1570-talet blev »hovedsenteret for humanistisk litteratur og diktning i landet». ²⁸ Förordets löften att teckna den sociala bakgrunden till texterna infrias till en del, medan utfästelserna om en breddning av litteraturbegreppet förblir tomma: folkböckerna ägnas föga mer än någon sida.

De två följande volymerna rör sig i hög grad kring några diktare som behandlas så utförligt att man frestas tala om insprängda monografier. Henrik Wergelands, Bjørnstjerne Bjørnsons och Henrik Ibsens liv och litterära gärning tecknas av Edvard Beyer på 160, 130 och 160 sidor. Några dispositionella problem anmäler sig samtidigt. Som en följd av principen att dryfta texterna vid den tidpunkt de upptecknades skildras folkdiktningen – ballader, sagor, sägner, rim, gåtor och ordspråk – först i förbindelse med 1840- och 1850-talen, dvs. *efter* en realistisk tendensroman som Camilla Colletts *Amtmandens Døttre*, vilket gör ett något bisarrt intryck. Detta förstärks då Olav Bø, som författat avsnittet, därtill spränger tidsramarna framåt genom att också diskutera senare textutgåvor och folkminnesforskare fram till Knut Liestøl.

Colletts och Ivar Aasens författarskap studeras i sina helheter i band två, där framställningen alltså gör halt vid deras dödsår 1895 och 1896. Då hade Ibsen bara ett skådespel kvar att skriva (*Når vi døde vågner*), med undantag för några svagare dramatiska verk var Bjørnsons produktion i stort sett avslutad och Knut Hamsun hade givit ut de betydelsefulla romanerna *Sult*, *Mysterier* och *Pan*. För att undgå att styc-ka författarskapen har behandlingen av de två förstnämnda uppskjutits till tredje delen medan Hamsun avhandlas först i följande band.

Ett mer omotiverat dispositionellt arrangemang utgör placeringen av Arnulf Øverland i den femte volymen, tillsammans med 20-talsdiktarna Hoel, Krog, Fangen och Christiansen,

i stället för i föregående del där han kronologiskt hör hemma jämte övriga debutanter från 1907 och närmast följande år: Undset, Falkberget, Duun, Wildenvey, Olaf Bull och Aukrust.

Framhävandet av författarskapens inre sammanhang och helhet köps således till priset av att läsaren får svårigheter att överblicka samband och växelspel mellan olika diktare och verk under en given tidsperiod. Det är en olägenhet varje redaktör konfronteras med och ingen lösning torde vara fri från nackdelar. För den norska litteraturens vidkommande kompliceras förhållandet ytterligare genom språkfrågan. I handbokens fjärde del blir indelningsgrunderna för stoffbehandlingen väl många.

Om »hovedområdet for dette bindet [volym tre] strekker seg fra 1850-årene til omkring 1890» skall det följande ta upp de unga diktare som vid den senare tidpunkten »reagerte mot sine forgjengere; de kjente seg rådvile overfor det nye samfunn og søkte et annet grunnlag å stå på», noterar Beyer. ²⁹

I denna fjärde del skriver också Rolf Nyboe Nettum om de författare »som viste en klar profil i løpet av 1890-årene». Andra 90-talister behandlas tillsammans med debutanter från 10-talet och senare av Per Amdam och Bjarte Birkeland. Den förre skriver om prosaister som nyttjade bokmål, den senare om de som använde nynorska. Ett slutavsnitt ägnas lyriker från båda språkområdena. ³⁰ Genom att samtidigt disponera framställningen efter debutår/generationstillhörighet (om än inkonsekvent), språkform och genre blir densamma ohjälpligt kaotisk. Man bryter också mot principen att behandla författarskapen som helheter. Uppdals diktning spjälkas i en prosadel och ett avsnitt kring lyriken. – En liknande onödig fragmentarisering återfinns i slutvolymerna, vilka bär de av politiska händelser betingade undertitlarna »Mellomkrigstid» och »Vår egen tid». Barn- och ungdomslitteraturen 1914–1973, indelad efter genrer och temata, avhandlas motsägelserfullt i ett block i den förra.

Någon enhetlighet i handboken vad gäller periodindelningen – som knappast erbjuder några nyheter – finns heller inte. Volym ett gör ett allmänhistoriskt snitt mellan medeltid och unionsepoken med Danmark, varefter den senare avgränsas efter århundraden. Volym två grupperas efter centralgestalter (Wergeland), strömningar (poetisk realism och nationalro-

antik) samt genrer (folkdiktning med underavdelningar). De enskilda författarporträtten med åtföljande verkanalyser radas upp efter varandra i bok tre och fem – om förvirringen i det mellanliggande bandet har redan talats – medan Willy Dahl i slutdelen skiljer mellan 40-talet, perioden 1950–1965, och vad som kommer därefter. Varje skede delas sedan in efter prosaister respektive lyriker, men Johan Borgen presiderar ovanför klassifikationerna i ett eget avsnitt. Epokens dramatik och hörspel behandlas också separat.

För att råda bot på denna för historieskrivningen karakteristiska splittring finns en över 20-sidig tidstavla i den sjätte volymen. Med hjälp av den blir det möjligt att se paralleller och synkronisera litterära och politiska begivenheter i Norge och utlandet.

I ett anförande vid IASS-konferensen i Greifswald 1980 yttrade sig Edvard Beyer om den fem år tidigare utgivna handboken:

Die Periodisierung und Disposition unterscheidet sich nicht sehr von früheren Darstellungen, aber mehr als unsere Vorgänger betrachten wir die literarische Entwicklung, Strömungen und Auseinandersetzungen im Zusammenhang mit den gesellschaftlichen Verhältnissen, den Klassenstrukturen, den kulturellen und ideologischen Gegensätzen sowie der Politik. Die gesellschaftlichen Verhältnisse werden relativ ausführlich in den Einleitungs- und Übersichts kapiteln erwähnt und bilden Bezugsrahmen für die Behandlung der Schriftsteller und ihrer Werke.³¹

Som uttalandet ger vid handen rör det sig inte om någon mer genomförd teckning av sambandet mellan storheterna dikt och samhälle. Det stannar vid spridda iakttagelser om motsättningen bönder–äm-betsmän (ekonomiskt, socialt, bildningsmässigt, politiskt och språkligt) åren kring 1814, om genomslagskraften för revolutionstankarna från februari 1848 eller observationer kring näringsliv och konjunkturer, kvinnans ställning och folkhögskolans eller industrialismens framväxt. De nya samhällsklassernas uppkomst under 1800-talets senare del skisseras mot bakgrund av kampen för demokrati och nationell självständighet. Nyboe Netum skänker några sidor åt utvandringen och teknologins utbredning på landsbygden, två fenomen han vill tolka som bidragande orsaker till den s.k. »hemstavsdiktningen», dvs. »en kartläggning av landet, av sed och skikk, av levevilkår och bruksmåter».³²

Sällan breddas perspektivet till att omfatta

händelser utanför Norden eller ens Norge. Beyer och Ingard Hauge har några passager om tysk och dansk romantik, men de höjer sig knappast över rena elementa. Per Amdam ägnar tre sidor åt icke-norsk diktning under decennierna kring det senaste sekelskiftet. Förhållandet blir visserligen något bättre men ändå förbluffande nationellt inskränkt – såväl vad gäller politisk historia som allmän kultur- och idédebatt – i de avslutande volymerna.³³

Beyers litteraturhistoria ger visserligen större utrymme än äldre framställningar åt politiska, sociala och ekonomiska strukturer, men är ändå genomgående försiktig. De utomlitterära händelserna blir oftast blott en samling fakta som presenteras i fristående kapitel, skilda från verkanalyserna. Skribenternas intresse för det biografiska medverkar också – trots förordets deklamationer – till att krönikan ter sig tämligen traditionellt positivistisk.

Det finns dock åtskilliga inslag som visar att något skett inom den litteraturvetenskapliga disciplinen sedan Francis Bulls dagar. Texttolkningen i nykritikens efterföljd tar stor plats. Man kan ibland t. o. m. tycka att innehållsreferat och citat får breda ut sig alltför mycket på bekostnad av försök till syntes och överblick.

Mer intressant är kanske de ansatser – mer är det knappast – till en receptionsforskning av Hans Robert Jauss' modell som skymtar här och var. Beyer anspelade på detta i sitt föredrag i Greifswald då han nämnde ambitionen »ein historisches Verständnis mit dem Gesichtspunkt einer späteren Zeit zu kombinieren».³⁴ Några rader ägnas därför eftervärldens bedömningar av Petter Dass, medan Wergelands, Bjørnsons och Ibsens eftermälen omtalas utförligare.³⁵

Till detta fält hör också de regelbundet återkommande diskussionerna om den litterära publikens sammansättning. Jauss' förslag till alternativ litteraturhistorisk beskrivning utmärks enligt Asbjørn Aarseth av att ämnet

ikke må reduseres til bare å være fortellingen om hvilke personer som skrev skjønnlitteratur, hvilke ting de var opptatt av og hvilke verk de skrev. Å beskrive den litteraturhistoriske prosessen innebærer like mye en analyse av lesningens sosiale funksjon, en studie av hvem som leste, hva de leste, hvordan de leste, og hvilken nedslageeffekt de ulike verkene hadde i ulike perioder og ulike miljøer.³⁶

Embryot till ett studium av detta slag anas i

Kjell Heggelunds redogörelse för uppkomsten av en borgerlig medelklass i 1720-talets Köpenhamn (Holbergs publik). Hundra år senare var situationen för »datidens høylitteratur» i Norge prekär. Dess publikunderlag var svagt – blott en fåtalig kulturelit ur ämbetsmannaståndet – vilket också fick betydande konsekvenser:

Enten måtte man holde fast ved forbindelsen med dansk litteratur og dansk litterært miljø (eventuelt orientere seg i svensk retning) og gradvis søke å få en større del av befolkningen »dannet» i det bildet. Eller man måtte bryte opp det etablerte litterære miljøet og – om mulig – skape en egen »norsk» litteratur.³⁷

»Hvem leste hva?» frågar Edvard Beyer avseende tillståndet vid 1800-talets början. Han beskriver den dåtida bokhandels- och förlagssituationen, lånebibliotek, skolans läseböcker, utgivningen av originalverk och översättningar samt de nya tidskrifterna. Frågan återkommer för den epok som inleddes vid seklets mitt och Beyer tar här också upp de norska böcker som trycktes av danska förlag samt följderna av arrangemanget. Bokmarknaden växte åter på 1880-talet, och »det var den sosiale underklassen og mellomlagene som utgjorde det nye publikum også når det gjaldt seriøs litteratur», skriver Per Amdam. Han dröjer vid folkbibliotekens utbredning och författarnas ekonomiska förhållanden medan Bjarte Birkeland beskriver utvecklingen på det nynorska området. Nettum presenterar upplagesiffror och de villkor under vilka diktarna och förlagsbranschen verkade åren kring sekelskiftet. Kjølv Egeland och Willy Dahl följer förloppet in i våra dagar.³⁸

Redan Francis Bull hade sporadiskt uppmärksammat kulturhistoriska fenomen som förlagsförhållanden, publikgrupper, bokdistribution och läsarintressen, men hos Beyer är dessa litteratursociologiska företeelser sällan utanför blickfältet.³⁹ Sålunda betonar Ludvig Holm-Olsen att kristendomen »er en bokens religion; der den trengte fram, brakte den med seg bøker fra første stund». Han ger också en fångslande beskrivning av hur en pergamentbok tillverkas och nämner några medeltida boksamlingar. Willy Dahl avslutar det sista bandet med att betona den omvälvning som skedde med pocketbokens lansering.⁴⁰

Innebörden av begreppet »litteratur» skiftar samtidigt i framställningen. Som brukligt tillåts det under äldre skeden omfatta även uppbyggelseböcker, brev, lagar och naturhistoriska, histo-

riska och geografiska verk, medan liknande arbeten utesluts under senare århundraden, för såvitt inte någon av de stora diktarna tidvis ägnat sig åt någon av dessa eller närbesläktade genrer (Holbergs skrifter i t. ex. historia, kyrkohistoria, natur- och folkrätt eller moralfilosofi; Wergelands konstitutionshistoria). »Bygdemålsdiktning» i prosans eller poesins form samt böcker i språkfrågor tilldelas naturligt nog särskild uppmärksamhet, liksom skillingtryck och rallarvisor, men också för en framtida kontakt med litteraturens värld så viktiga texter som folkskolans läsebok och psalmboken.⁴¹

Essayistik, litteraturkritik, kulturjournalistik och litteraturforskning är andra genrer som blir föremål för studium. I övrigt är nog det utrymme som upplåtits för barn- och ungdomslitteraturen, vilken avhandlas i band tre till fem på närmare hundra sidor, samt trivallitteraturen-/»folkelitteraturen» (kolportageromaner, kriminalberättelser, veckotidningarnas följetonger, science-fiction etc.) det mest nydanande och uppseendeväckande i Beyers handbok. Även om man välkomnar detta utvidgade litteraturbegrepp vill man ändå beklaga att det inte tillåts omfatta en utförligare vetenskapshistorik, i synnerhet för filosofins och idéhistoriens vidkommande. Här är Bull och framför allt Jæger mer generösa och ger t. o. m. plats för naturvetenskaperna.⁴²

Den litterära kanon står sig också tämligen väl. Beyer bjuder inte på några överraskande omvärderingar, såvida man inte fäster sig vid det utrymme och den uppskattning han ägnar romantikern, romanförfattaren och novellisten Maurits Christopher Hansen eller hans otidsenliga entusiasm för Bjørnson. Den senare behandlas f. ö. för första gången *före* Ibsen, trots att denne var äldre och debuterade först. Orsaken är att Bjørnson fick sitt stora genombrott tidigare och länge var »den som først prøvde nye veier, også rent litterært».⁴³

Beyers litteraturhistoria fick ett övervägande gott mottagande om man bortser från den slutvolym som Willy Dahl ensam ansvarade för. Han hade självfallet stora svårigheter att kämpa med: närheten i tid, bristen på forskning, den ökade bokutgivningen som tvingade fram en mer summarisk behandling samt redaktionens princip att diskutera författarskapen i ett. För Dahls »vedkommende ble resultatet at jeg skulle skrive en litteraturhistorie om

50- og 60-åra uten Hoel, uten Vesaas, uten Sandemose», som han förklarar i en personligt hållen artikel *innan* bandet gavs ut. Detta och andra problem ledde till insikten att »vi kunne ha bruk for en tre–fire litteraturhistorier om et og samme tidsrom, *bare de var konsekvente*», dvs. utgick från t. ex. endera genreindelningen, samtidsvärderingen, nutidsbedömningen, finkulturuppfattningen eller från vad som verkligen lästes. Ett alternativ är, som Sigurd Aa. Aarnes påpekat, »å behandle forfatterskapene i den periode der de *kulminerer*». ⁴⁴ – Janet Mawby är inne på liknande tankar när hon i en recension efterlyser en annan disposition av Dahls stoff: »This [en begränsning i löpande text till enbart de mest betydande diktarna] would have been a break with the way the other five volumes are set out; yet contemporary literary history is almost a different genre, and is perhaps less well served by traditional techniques than are former periods». ⁴⁵

Dahls översikt gav upphov till flera våldsamma debatter i de norska dagstidningarna. Han hävdade själv att han »lagt mer vekt på de realistiske og samfunnskritiske forfattere enn hva andre litteraturhistorikere ville gjort, og viet de folkelige lyrikere plass», t. ex. Alf Prøysen. Han förutskickade också att han skulle kritiseras för att ej skriva vetenskapligt. ⁴⁶

Under rubriken »En litteraturhistorisk skandale» gick författaren Knut Ødegård till häftigt angrepp. Han påpekade en del felaktigheter och drog fram en räkka uteslutna namn. Främsta mål för anfallet var emellertid en disproportion i analysen. Alltför stor uppmärksamhet hade ägnats radikala vänsterdiktare i huvudstaden, t. ex. Tor Obrestad, Dag Solstad och Espen Haavardsholm, medan konservativa kulturkritiker och nordnorska författare eller provinsdiktare i allmänhet endast omnämndes i förbigående.

Apropå de saknade skribenterna genmålde Dahl att »de siste årtienes litteraturforskning, litteraturkritikk og essayistikk i det hele tatt ikke er behandlet» enligt redaktionens beslut, bl. a. därför att han själv »har vært såpass involvert på det området at min framstilling ville bli altfor personlig og subjektiv». Insinuationerna om en tendentiös historieskrivning hade han förutsett. När boken publicerades underströk han att den inte var skriven utifrån någon kulturpolitisk ståndpunkt. Den marxistiska litteraturteorin var för outvecklad, så Dahl »måtte

føye meg inn i en slags borgerlig, liberal tradisjon, med visse kulturradikale innslag, kanskje». ⁴⁷

Författaren Bjørn Gunnar Olsen talade om »vanvidd», »en bevisst manipulering», »en utrolig utnyttelse av en posisjon», och önskade att förlaget refuserat översikten. Dahl avvisade attacken: icke-marxister som Jan Erik Vold och Stein Mehren hade fått mer utrymme än de nämnda radikalerna men för den sakens skull var han ingen »borgerlig lakej». Mehren yttrade sig i några resonerande krönikor. Han beklagade blott att Dahls bok genom att infogas i serien och förknippas med de band som skildrade gångna epoker skänkts en falsk prägel av objektivitet och auktoritet: »Objektiv samtidshistorie er og forblir svindel!». Författare som debuterat senare än för tio–tjugo år sedan borde av liknande skäl ej ha förekommit i texten. – Representanter för den norska författarföreningen uppmanade till en resolution mot arbetet. Ett lågvattensmärke i fejden nåddes närmare ett år efter utgivningen då Cappelens förutvarande chef Henrik Groth avsåde sig ansvaret för Dahls bok och lade fram några indis-kreta och konfidentiella privatbrev i ärendet. ⁴⁸

En mer sansad debatt fördes under samma tid i *Norsk Litterær Årbok*. 1975 skrev Edvard Beyer under rubriken »Å skrive litteraturhistorie i dag» om den problematik som är förbunden med genren för dagens mer medvetna forskare och teoretiker. Litteraturbegreppet har blivit diskutabelt, även om man begränsar det till texter där den estetiska faktorn dominerar: »Hvor går grensen mellom journalistisk reportasje og dikterisk dokumentarisme, mellom sakprosa og diktning?». Önskemålet att även skriva läsningens historia försvåras av att källmaterialet ofta är »uhyre magert, og det vil ofte være umulig å få vite hvilke bøker, hefter og blad som ble utgitt, i hvilket omfang og av hvem de ikke bare ble kjøpt eller lånt, men også lest, og hvordan de ble mottatt og forstått». Det utrymme triviallitteraturen skall beredas i förhållande till den s. k. finlitteraturen är ytterligare en avvägning som kräver noggrann prövning. ⁴⁹

Året därpå angrep Tom Christophersen i samma publikation Cappelens översikt. Den sades operera »med eit inkonsistent litteraturromgrep» som definierades helt godtyckligt under olika epoker (efter textmängden, konst-

närsviljan, tillgången på etablerad forskning på området etc.). Andra brister låg i att den inte var lättillgänglig nog, samt i det förhållandet att historikerns önskan att framhäva verk som var viktiga då de gavs ut ofta kom i konflikt med pedagogens vilja att peka ut vad som är värdefullt idag av gångna tiders diktning: »litteraturen på desse to nivåa er ikkje den same». Den historiska framställningen blir skev när den arrangeras enligt eftervärldens estetiska kriterier.⁵⁰

En besynnerlig polemik från vänsterhåll mot handbokens två första volymer bröt ut 1975 då författaren, politikern och litteraturvetaren Georg Johannesen publicerade sin »fackkritiska pamflett» *Om »Norges litteraturhistorie»*. I ett delvis själv-ironiskt persiflage med utfall åt olika håll misstänkliggör han hela företaget:

Dersom eg kan syne at fagfolka bak dette storverket ikkje har reflektert eller nytenkt på desse tre grunnleggende spørsmåla [vad innebär »norsk», »litteratur», »historia»?] meiner eg å ha synt eller sannsynleggjort at dei ikkje veit noko særleg om kvifor dei har laga dette verket.⁵¹

Argumenteringen är impressionistisk och mer suggererande än logiskt övertygande. Kritiken är snarare av överordnad ideologisk natur än baserad på konkreta exempel. Enligt Johannesen är volymerna produkter av politiska program och målsättningar från 1800-talets senare del. Själva språkutformningen – en ateoretisk sakprosa – ses som något »re-pressivt og konfirmativt». Att utesluta mindre bemärkta författare från i synnerhet äldre epoker samt icke-skönlitterära författarskap leder till »fagleg stagnasjon» och strider dessutom mot tendenser som råder inom den allmänna litteraturvetenskapen efter nykritikens invändningar.⁵²

Johannesen finner Beyers porträtt av Wermland vara ett lamt försök att försvara den traditionella bilden av diktaren mot vad nyare forskning konstaterat, och beträffande avsnittet om folkdiktningen saknar han hänsynstaganden till vad Propp, Lévi-Strauss, Dumézil och andra – företrädesvis utlänningar – har fastslagit. Men allt döms inte ut. Det parti Ingard Hauge författat godkänns därför att olika »författarskapar blir splitta opp» och man därmed undgår personkulten. Texterna blir mer anonyma och får tala för sig själva. Här finns också en utgångspunkt för en genrehistorik.⁵³

c) *Forfatternes litteraturhistorie*

På samma sätt som Beyers litteraturhistoria tog sitt mönster vad gäller volymernas format, layout etc. från Politikens *Dansk Litteratur Historie*, hämtade nästa översiktsarbete inspiration från ett annat nordiskt land, denna gång Sverige. 1980–1981 utkom *Forfatternes litteraturhistorie* i fyra delar under redaktion av Kjell Heggelund, Simen Skjønberg och Helge Vold. På ett utrymme av strax under tusen sidor presenterades här porträtt av norska diktare från Maurits Christopher Hansen till romanförfattaren Sigurd Evensmo. Den svenska förlagan hade uttryckligen tillkommit i syfte att väcka intresse för de klassiska författarna, för att rädda det litterära arv som försvunnit av »kortsynta skolstrateger, fackidioter till litteraturvetare, förläggare som tröttnat på kultur, bokhandlare som förbannar den dag de hamnade i fel bransch».⁵⁴ Skribenterna var av den anledningen med några undantag inte litteraturforskare. Den senaste fylliga svenska litteraturhistorien var Tigerstedts från 1955–1958, som kommit ut i en reviderad upplaga 1965–1967. I Norge hade man däremot med Beyers arbeten tämligen nyskrivna översikter, varför motivet bakom de norska diktarnas agerande måste vara ett annat. Därtill kom att man i Kjell Heggelunds person hade en redaktör som förenade litteraturvetarens och diktarens egenskaper.

I ett förord anger redaktörerna också ett mer teoretiskt skäl för utgivningen, nämligen de senaste årens debatt om historieskrivning som aktualiserat frågan om t. ex. »tradisjonsforvaltning, aktualitet og litteraturhistorikerens eget ståsted».⁵⁵ Den norska versionen, som i likhet med den svenska ej behandlar ännu levande diktare, tar sin början åren efter 1814, och gör inget försök att täcka hela det historiska fältet såsom de svenska kollegorna gjort. Volymerna ter sig mer disciplinerade i förhållande till det svenska mönstret. Här saknas t. ex. diktarporträtt i lyrisk form. Det kan ändå inte dölja det faktum att böckerna består av en rad essayer av varierande kvalitet, utan inbördes sammanhang eller försök till överblickar och synteser mot en rent litterär, allmänskulturell eller social-politisk bakgrund. Någon »historia» i egentlig mening är det inte, däremot finns stundom tendenser till en receptionsanalys.

Urvalet avbildade diktare är uppseendeväckande konventionellt, liksom den flitigt utnytt-

jade dispositionen av enskilda avsnitt efter kronologiska/bio-grafiska mallar. Undantag utgör i första delen Kjersti Ericssons artikel om Eilert Sundt, upphovsmannen till sociologiska studier över de lägsta klassernas moral och levnadsvillkor, och Zinken Hopps kapitel om Hanna Winsnes. Den senare utgav hushållsskrifter (läroböcker i kokkonst, vävnad etc.) och barnböcker vid 1800-talets mitt. Vid de romaner och noveller hon vid sidan härav publicerade läggs det typiskt nog mindre vikt. Läroboksförfattaren Nordahl Rolfsen – *Læsebog for Folkeskolen*, 1892–1895 – får också sin tribut.

Mindre framträdande är de nya synpunkterna på eller vinklingarna av författarskapen. Arnljot Eggens försök att tolka Kristofer Uppdal som en modernist på Södergrans–Diktonius' linje bör kanske ändå räknas hit, även om tanken inte är helt originell.⁵⁶

d) Willy Dahls Norges litteratur

1974 hade Willy Dahl lovat att aldrig mer skriva sin samtids litteraturhistoria. Han bröt sitt löfte redan några år senare. 1981 publicerades nämligen första delen av trebandsverket *Norges litteratur*, som skulle omspänna diktningen från 1814 fram till 1980. Inledningsdelen gör halt vid år 1884, medan mittenvolymen, utgiven 1984, för skildringen fram till år 1935. Formatet är större än i Beyers serie, bildmaterialet har mångdubblats, och verket omfattar, när den sista delen i dessa dagar (september 1989) äntligen lagts fram, omkring 1 150 sidor. Överblicken upphör vid år 1972, det år norrmännen röstade nej till medlemskapet i EG och oljeinkomsterna började strömma in. Ett drygt 60-sidigt slutavsnitt skisserar konturerna för 70-talets radikala, samhällskritiska litteratur och 80-talets till det formella begränsade »postmodernism».

Egendomligt nog avstår Dahl från en inledande programförklaring, men delarnas undertitlar ger viss ledning: »Tid og tekst». I en intervju tio månader före utgivningen förklarade han att verket inte skulle bli författarorienterat. Den biografiska informationen skulle återfinnas i block vid sidan av huvudtexten. Han avsåg också att skriva »mer om hva som virkelig ble lest i våre litterære miljøer og ute blant folk flest. [---] Det overordnede spørsmål er: Hvem skriver hva for hvem – og hvordan gjør de det?». Principen medförde oundvikligen att en lång rad i traditionen etablerade diktare och

verk måste tilldelas en mer blygsam plats i den litterära utvecklingen.⁵⁷

Dahls grepp på ämnet erbjuder en rad nyheter. Vad som först faller i ögonen är det betydande utrymme som lämnats åt politik och socialhistoria. Belysningen från dessa fält faller *kontinuerligt* över litteraturanalysen, t. o. m. när det gäller enskildheter i texternas stilistiska/syntaktiska utformning. Faktamaterialet förpassas inte till ett inledande bakgrundskapitel för att sedan förbigås med tystnad. Författarnas klasstillhörighet och deltagande i de samhälleliga kontroverserna, t. ex. genom journalistiska bidrag, ägnas utförlig granskning.

Rubriker som »Det nasjonalromantiske intermeso og opposisjonens sammenbrudd» och »Den nye forfattergenerasjonen i u-landet som ble i-land» i volym ett, eller »Borgerkvinnens problematiske liv og det litterære venstres politiske vonbrot», »Stridende samfunn og hungrende sjeler omkring århundreskiftet» och »Kulturstrid og classesamar-beid» i den följande delen, vittnar tydligt om att perspektivet är hårt knutet till den sociala och politiska utvecklingen. Förhållandet är detsamma för merparten av böckernas underavdelningar.

Dahls handbok är dock långt ifrån en produkt av en vulgärmarxistisk återspeglings-teori. Han intar en förmedlande ståndpunkt och konstaterar att litterära strider och kulturkamp är »en konflikt mellom idéer. En slik idédebatt kan virke inn på historien, men den har også sin forutsetning i historien». Så följer ett utkast till vad som utgjorde bakgrunden till 1830-talets fejd mellan Henrik Wergeland och Johan Sebastian Welhaven: befolkningsstatistik, produktionsförändringar i näringslivet, urbanisering, den litterära institutionens tillväxt, valresultat och inrikespolitiska motsättningar.⁵⁸

Dahl betonar i det följande hur det första släktledet norska författare rekryterades från ämbetsmannaståndet, men att tillströmningen under 1880-talet skedde från städernas småborgarmiljöer och via nya utbildningsvägar som seminarier och lärar-skolor. Det är ingen tillfällighet, skriver han, att Den norske Forfatterforening bildades 1893 för att tillvarata medlemmarnas *ekonomiska* intressen (Dahls kursivering):

Mer og mer tydelig ble litteraturen en vare. Litt fir-kantet kan det så sies at i samme grad som dens varekarakter økte, mistet den sin direkte sosiale og

politiske innflytelse. Den får liksom foreskrevet seg et reservert område: mellommenneskelige forhold, privatlivet, individets merkværdige sjeleliv. I det nye klassesamfunnet stod kunstnerne mellom klassene og solgte sine produkter. Det gav en følelse av frihet, men også av avmakt.⁵⁹

En följd av att det socialt–historiska och ekonomiska perspektivet blivit överordnat är givetvis att analysen av diktarnas produktion splittras i fristående avsnitt. Ibsen nämns sålunda i volym ett bl. a. på s. 135–141 (tidig poesi och dramatik), s. 161–166 (de första Bergen-åren), s. 187–191 (de sista Bergen-åren), s. 193–195 (*Kjærlighedens Komædie*), s. 223–245 (*Brand*, *Peer Gynt*, *De unges Forbund* och *Kejser og Galilæer*), s. 275f (*Samfundets støtter*), s. 279–285 (*Et dukkehjem*), s. 297–300 (*Gengangere*, *En folkefiende*), s. 336–340 (*Vildanden*), förutom i ett antal spridda uttalanden om t. ex. lyriken. I volym två avhandlas han på s. 17–22 (symboldramer), s. 48–50 (*Rosmersholm*) och s. 165–172 (de sista dramerna). Det blir följaktligen svårt eller omöjligt att teckna en helhetsbild av *författarskapen*, men epokenas specifika drag, liksom diktarnas ofta politiskt betydelsefulla position i samtiden fokuseras desto mer. »Tiden» sätts framom »texten», såsom i handbokens undertitel. Man kan knappast kritisera Dahl för denna uppläggning, eftersom den självfallet är ett uttryck för ambitionen att undvika den biografiskt centrerade framställningen.

Gränsåren hos Dahl är också mer betingade av historiska än av rent litterära begivenheter: 1814 års partiella självständighet och grundlag respektive parlamentarismens genombrott 1884. Vad beträffar år 1935 är det dock svårt att se något mer tvingande skäl till att avsluta volym två vid denna tidpunkt, försåvitt skiljelinjen inte dras därför att Johan Nygaardsvold bildade en arbetarregering och Trotskij besökte Norge under året. Kanske har helt enkelt rent praktiska orsaker rörande omfång dikterat beslutet. Enligt den aviserade planen på skyddsområdet till inledningsbandet skulle boken ursprungligen föra skildringen fram till år 1945.

Även grupperingen av stoffet sker mer sällan efter renodlat litterära kriterier, men det förekommer: biografiskt, som i avsnittet »Wergeland, men Welhaven: patrioter og intelligens», genremässigt, som i »Almuens viser og fortællinger blir til 'folkediktning'» och »De store ro-

manseriets tid», eller efter strömningar, som i »Det nyromantiske intermesso» och i det obligatoriska partiet om »Det moderne gjennombrudd».

Avseende den sistnämnda perioden anlägger Dahl ett från den traditionella uppfattningen något avvikande synsätt. Han slår åter fast att »skjønnlitteratur ikke er en mekanisk avspeling av virkeligheten», utan »det som avspeiles i den radikale, samfunnskritiske litteraturen, er forfatternes og – delvis – lesernes holdning til de samfunnsforandringene de opplevde». Epokenas uppgørelser med fördomar, orättfärdighet och hyckleri utgår från konflikter inom *individ*, och sker inte »på det man kunne kalle 'sosialistiske' premisser». Det är aldrig fråga om ett avståndstagande från systemet.

Något överraskande är också nedvärderingen av Georg Brandes' insatser. Det moderna genombrottet skulle ha ägt rum denne förutan, och det kan »være på sin plass å minne om at Brandes ikke bad dikterne om å sette problemer under debatt – han beskrev diktning som faktisk hadde gjort det».⁶⁰

I brist på uttalade syften – en principdeklaration presenteras först i band tre!⁶¹ – kan man ändå utifrån Dahls yttranden i *Dagbladet* och tidigare forskningsinsatser ana vilka övriga förskjutningar av tyngdpunkterna hans egen litteraturhistoria vill erbjuda.

Artikelsamlingen *I kiosken og på skjermen* (1973) diskuterade veckotidningar, seriemagasin, kiosklitteratur och TV-serier, och avslöjade »indoktrineringen av tradisjonelle kjønnsroller, aksepteringen av status-samfunnet, knefallet for vår verden av ting» i den massproducerade kulturen. I »*Dårlig lesning under parafinlampen* (1974) undersökte han det sociala inflytandet som fem av det senare 1800-talets mest omskrivna underhållningsförfattare utövade, vilka hållningar och värderingar de förmedlade och vilka de skrev för.⁶² *Blå brillen og løsskjegg i Kristiania* (1975) fortsatte utredningen in i vårt århundrade, men med tonvikten förlagd mindre till den inom- eller utomåktenskapliga kärlekens eller bondeidyllens romantiska motivsfärer än till kriminal- och äventyrsromanens gener. (Här avhandlades bl. a. Stein Riverton, Øvre Richter Frich och Alf B. Bryn). Med *Morgan Kane fra Norge. En studie i litterær suksess* (1976) tog han upp ett samtida författarskap och en exemplös försäljningsframgång, Kjell

Hallbings 77 böcker om sheriffen Morgan Kane.

Med denna forskningsinriktning är det därför inte förvånande att Dahls handbok bereder stor plats åt skillingtryck, tidskrifter, veckopress och dagstidningar. (De tre sistnämnda publikationstyperna ägnade f.ö. under äldre epoker större utrymme åt skönlitteraturen än vad som är fallet i dag). Postillor, sångböcker, uppbyggelse- och triviallitteratur (bl. a. Jon Flatabø, Rudolf Muus och Karen Sundt som med bredare penselföring avhandlades i studien från 1974), barnlitteratur och i synnerhet den i tidigare översikter styvmoderligt behandlade kvindiktningen uppmärksammas dessutom.

Hans föresats att betrakta litteraturen, där ren fackprosa och essäistik – med undantag för verk som rör språkstriden – dock uteslutits, som ett socialt fenomen har resulterat i återkommande exposéer över det litterära samhällets framväxt och skiftande utseende vid olika tidpunkter, utredningar om betingelserna för bokhandelns och förlagens expansion, om de nya marknader som öppnades genom ökad folkbildning, om tekniska landvinningar och de konsekvenser dessa fick för den nya litteraturens innehåll osv.

I Dahls rika produktion finns också pionjärbetet *Stil og struktur* (1965), en »innføring i norsk litterær stilistikk og i allmenn romantori». En svensk läsare associerar närmast till Staffan Björcks klassiska *Romanens formvärld*, men Dahl har inte disponerat sitt stoff systematiskt utan kronologiskt, varför han kan ge sin bok undertiteln »Utvecklingslinjer i norsk prosa gjennom 150 år». Studien blir således inom sitt begränsade omfång en norsk stilhistorik.⁶³

Den litterära analysen är också i handboken betydligt mer subtil och djupgående än vad som brukar vara fallet i verk av liknande slag. Utifrån en av Maurits Hansens berättelser diskuteras begreppet »allvetande författare», och formella synpunkter dominerar dissektionen av Bjørnsons *Synnøve Solbakken* (»Den nye måten å fortelle på») och Camilla Colletts *Amtmandens Døtre* (»Den gamle måten å fortelle på»).⁶⁴ Berättartekniska nyvinningar och deras orsaker, liksom språk- och stilsynpunkter bereds genomgående stor plats, vilket medfört att de diskuterade texterna får skarpt markerade profiler samtidigt som översikten blir en »historia» i fler än en bemärkelse.

Några genomgripande omvärderingar kan man inte tala om. Accenterna är dock något annorlunda placerade än sedvanligt när Dahl berör debatten mellan Wergeland och Welhaven. Den förre blir mindre genial och nyskapande, och likheterna mellan de två kombattanternas utveckling betonas, gången från den offentliga sfären till »det 'underlige'». ⁶⁵

Av de 37 författare som tilldelats en biografisk ruta i de två första volymerna märks Maurits Christopher Hansen och Magnus Landstad, vilka f.ö. fick en renässans redan hos Beyer. Mer oväntat är att Henrik Anker Bjerregaard, en romantisk lyriker, novellist och pjäsförfattare, tagits upp i det illustra sällskapet (skälen tycks vara språkliga), liksom Ragnhild Jølsen, en östnorsk »heimstad»-diktare kring sekelskiftet, med några romaner i gränslandet mellan grotesk och realism i bagaget. Dikken Zwilgmeyer, en vid samma tidpunkt verksam författare av barn- och ungdomsböcker samt några bittert avslöjande kvinno-skildringar hör också hit. Att Nini Roll Anker tillerkänts samma hedersplats befäster intrycket att Dahl har varit angelägen om att ägna skrivande kvinnor en speciell omtanke.

Mindre överraskande – med tanke på Dahls utgångspunkter – är att denna upphöjelse även kommit målaren och journalisten Christian Krohg till del, främst tack vare *Albertine* (1886), en av bohemlitteraturens och därmed sedlighetsdebattens mest omstridda texter. Oskar Braaten, den förste norske diktare som behandlade industriarbetarens vardag, räknas också till de utvalda.

Till dem som å andra sidan blivit mer flyktigt behandlade och förskjutits ut i periferin hör t. ex. dramatikern Gunnar Heiberg och poeterna Nils Collett Vogt, Vilhelm Krag, Herman Wildenvey och Tore Ørjasæter. De eller deras verk karakteriseras i tur och ordning som en kulturradikal »uten forbindelse med de folkelige og sosiale frihetsrørslene», en »overgangsskikkelse» som samtidigt förmådde »fleipe med bladfalls- og undergangsstemningene», en lyriker som »kunne i glad ubekymrhet gripe tilbake til gamle romantiske rekvisitter» samt »denne avpolitiserete, individorienterte lyrikken, som skulle handle om personligheten utenfor hverdagen». Om Ørjasæter är tystnaden i det närmaste total. »Denne nye lyrikken [från 1900-talets första år] var en litteratur som ikke

stod i tjeneste hos noen», heter det med en antydning till avståndstagande.⁶⁶

Dahl intresserar sig överhuvudtaget mer för romankonsten än för övriga genrer, förmodligen därför att den dominerar marknaden från och med 1880-talet. Han är detta till trots märkbart ivrig att tona ner betydelsen av Ronald Fangens och Sigurd Christiansens bidrag. Det finns troligtvis »ikke lenger noe bredt borgerlig publikum som her finner sine egne problemer eksponert», sågs det, och dagens läsare har heller inte tålmod »med langdryge diskusjonsromaner i en heller tradisjonell form og med en nokså sakte ruslende ytre handling». I slutbandet betecknas deras verk som »abstrakte og blodfattige» respektive »kjønsløse», och Dahl betonar författarnas dragning mot det privata och metafysiska till men för samhällsbeskrivningen. Med tanke på krönikörens premisser – att studera vad människorna egentligen läste – är det inte helt konsekvent att hänvisa till nuets värderingar som motiv för att nämna dessa skribenter mer i förbigående. Christiansens verk uppmärksammades f. ö. både av press och publik då de gavs ut.⁶⁷ Man efterlyser i logikens namn också en bredare presentation av folkliga berättare som t. ex. Gabriel Scott och Johan Bojer.

Till de glada överraskningarna i den del som behandlar den senaste litteraturen hör Dahls höga uppskattning av Alfred Hauge och Ernst Orvil. Den förres *Utstein Kloster*-cykel rymmer »noen av 1970-årenes mest betydelige romaner», heter det, och *Serafen* (1984) försäkras »bli 'stående' i lang ettertids». Orvil är alltför abstrakt och intellektuell för att någonsin kunna bli folklig, men hans poesi behandlas ändå utförligt och han får t. o. m. en egen faktaruta i likhet med Hauge. Stein Mehren och Dag Solstad ställs föga förvånande i främsta ledet bland de yngre, där lyrikern Paal-Helge Haugen dock blivit i det närmaste bortglömd. Ingen av hans märkliga samlingar från 70- och i synnerhet 80-talet diskuteras ens.⁶⁸

Utblickarna mot det litterära förloppet utanför Norges gränser är här som hos Beyer ytterst fåtaliga. Ett av skälen kan vara att den inhemska litteraturen kom »til å stå utenfor de eksperimenterende, modernistiske strømningene som kan iaktas i samtidig europeisk og nordisk diktning». Uttalandet gäller emellertid endast skeendet under innevarande sekels två första

decennier, och kan inte göra anspråk på generell giltighet.⁶⁹

Till fräschören hos Dahl bidrar en personligt färgad, pedagogisk och livfull berättarstil. Den begränsning som ligger i att endast *en* skribent fört pennan och inte en stab av experter, har också sina fördelar. Språket, metoden och problemriktningen förblir desamma verket igenom. Värdefulla är också ansatserna till en receptionsforskning, där litteraturens brukare, läsarna, bereds plats (»Mau-rits Hansen i ettertids»), liksom frågan om texternas relevans idag, t. ex. *Et dukkehjem*,⁷⁰ undersökningarna av omtryck och nytgivning av äldre diktning (»Gjenbruk av litteratur») samt det överdådigt rika illustrationsmaterialet, ofta i färg (samtida konst, porträtt och karikatyrer, valaffischer, bok-omslag, återgivning av recensioner, debattartiklar, brev, dagböcker, citat från litterära skrifter och avhandlingar, filmatiseringar och dramauppsättningar av verken osv.). Samspelet mellan reproduktioner och löpande text är hela tiden intimt och ger förutom ytterligare information en fördjupad bild av kulturlivet i stort.

Marginalerna fylls därutöver av hänvisningar till sekundärlitteratur samt referat av tolkningar och uppfattningar som strider mot den i huvudframställningen redovisade. Moderna metoder tas också i bruk, t. ex. Propps och Greimas' modeller för analysen av folksagorna. Något djärv är dock synen på dessa kulturminnesmärken som »underklasselitteratur», som kompensations- och hämnömmar i ett brutalt feodalsamhälle, liksom attacken mot dem som hyllat Peter Christen Asbjørnsen och Jørgen Moe som upphovsmän till en norsk litterär stil.⁷¹

Den främsta skillnaden mellan Beyers och Dahls framställningar är att den förre använder de individuella *författarskapen* – vart och ett disponerat efter kronologiska principer – som primära enheter, medan efterföljaren sätter *epoken* som vattendelare. Dahls diktarporträtt blir fragmentariska också av det skälet att han inte har ambitionen att vara heltäckande och nämna alla eller flertalet opus i en skribents alstring. *Skedets* fysionomi framträder i stället desto tydligare tack vare komparationer inom en given tidsfas. Författare och verk från en bestämd period ställs samman, och de kulturella och sociala spänningsfält i vilka texterna lever tydliggörs.

Slutbandet i Dahls krönika publicerades alltför sent för att granskas kritiskt i denna exposé. I ett intressant och stridslystet efterord redogör författaren sent omsider för de postulat som väglett hans sätt att forma översikten.

Utgångspunkten var Jauss' uppfattning att historieskrivningen stelnat i gamla former, i detta fall 1800-talets åsikt att litteraturens uppgift var att skapa och framhäva nationell identitet, och därmed ignorerat litteraturvetenskapens många landvinningar. Bland övriga impulsgivare nämner Dahl tre: Raymond Williams, Lucien Goldmann och Jurij Tynjanov.

Studiet av engelsmannen lärde honom att kulturbegreppets omfång måste vidgas samt att litteraturen var ett medium och alltså borde förbindas med andra medier. Goldmanns tanke att den stora dikten uttrycker en »vision du monde» som skall sättas i relation till det kollektiv i tid eller klass som författaren tillhör och dess »möjliga medvetande», visade sig också fruktbar. Den ryske formalisten slutligen, bidrog med tesen att litteratur skapas av annan litteratur, att författaren »befinner seg i en litterær tradisjon og skriver ut fra formmønstre og genreforventninger».

Periodindelningen följer alltså den politiska historien, men Dahl understryker än en gång att detta ej innebär att den litterära utvecklingen styrs av den politiska. Tanken är i stället »at politikken og litteraturen begge viser reaksjoner på forandringer i basis – sosial struktur og produksjonsforhold».⁷²

*

Som ett tidstypiskt komplement till de här anförda översikterna kan avslutningsvis nämnas Elisabeth Aasens *Kvinnens spor i skrift* (1986), med undertiteln »Supplement til norsk litteraturhistorie». På 200 sidor behandlas mestadels inhemsk kvinnolitteratur från 800-talet till 1945. Aasen räknar bl. a. med att *Völuspá*, eventuellt också *Laxdøla saga* har skapats av kvinnor, och hon framhäver även deras roller som traditionsbevarare vad gäller folkvisor och folksagor. Memoarer, brev och dagböcker ges därutöver betydande utrymme. Volymen har snarast karaktären av en materialinventering, men är som sådan synnerligen användbar.

Inom modern norsk litteraturhistorieskrivning är Willy Dahls översikt utan tvivel den

som mest framgångsrikt försökt presentera ett alternativ till den traditionella krönikan. Den oortodoxa uppläggningsmedföret åtskilliga författare och diktverk framstår i ett nytt ljus. Innan sviten fullbordades tog Dahl initiativ till ännu ett projekt – »Lesingas historie». Det skall inte begränsas till en deskriptiv undersökning av vad människor läste: »Dei interessante spørsmål gjeld kvifor dei las, korleis dei las og framfor alt, kva verknad lesinga hadde, kva rolle ho spela i 'omforminga av det sosiale medvetet'».⁷³ – Det är ingen överdrift att påstå att de mest spännande framstötarna på litteraturhistorieskrivningens område i Norden idag sker i Bergens universitetsmiljö under Willy Dahls ledning.

Island

a) Bakgrund

De problem som ovan flyktigt berördes avseende den isländska litteraturens relationer till den norska har givetvis följderna även för den historieskrivning som ägt rum inom den förra nationens gränser. Hårtill kommer några för landet speciella egenheter, vilka Sveinn Skorri Höskuldsson sammanfattade vid IASS-konferensen i Greifswald 1980: »Vielleicht könnte man sogar behaupten, dass die grosse literarische Überlieferung des Mittelalters in bestimmten Fällen Forschung und Geschichtsschreibung über neuere isländische Literatur erschwert hat». Det rika arvet har förhindrat tillkomsten av en historik i flera band som granskar hela den litterära processen.⁷⁴

Den första översikten i modern mening författades 1777 av Hålfdan Einarsson, och tog upp såväl skönlitteraturen som fackvetenskaperna. Den var skriven på latin och fick en efterföljare på nationalspråket 1884. Intressant i sammanhanget är att upphovsmannen Jón Borgfirðingur valde att behandla tidsrymden 1400–1882, och således avstod från att diskutera de klassiska verken. De två översikterna var volymmässigt föga omfångsrika. Finnur Jónssons brett upplagda krönika (3 band, 1894–1902) gjorde å sin sida halt vid 1400-talets mitt. Densammes *Den islandske litteraturs historie tilligemed den oldnorske* (1907) ägnade de avslutande 30 sidorna (av 437) åt diktingen efter 1400!

b) 1900-talet

Finnur Jónsson liksom andra betydelsefulla företrädare för isländsk litteraturforskning – Björn M. Ólsen, Sigurður Nordal, Jón Helgason, Einar Ólafur Sveinsson m. fl. – publicerade ordböcker, studier av enskilda sagor och skaldedikter samt kommenterade, filologiskt mönstergilla editioner av de gamla texterna, men samlade sig aldrig till ett försök att skriva en övergripande historik.

En av förklaringarna till denna besynnerliga tingens ordning kan vara att professuren i isländsk litteratur 1945 delades i två tjänster, där den ena i praktiken omfattade litteraturen före, den andra litteraturen fr. o. m. reformationen. Studier av individuella diktare, epoker och strömningar föreligger, men ännu har ingen islänning måktat utarbeta en större litteraturhistoria som omfattar *såväl* äldre *som* moderna kulturyttringar på det litterära fältet.

Det enda undantaget utgörs av den tidigare i USA verksamme Stefán Einarssons *A History of Icelandic Literature* (1957), som publicerades i reviderad form på isländska 1961.⁷⁵ Textens drygt 350 sidor fördelas tämligen jämnt på diktningen före respektive efter reformationen. Den äldre litteraturen behandlas efter genre (Eddadiktning, Skaldediktning, Kungasagor, Islänningasagor etc.), den yngre indelas i huvudsak efter kyrkohistoriska, idéhistoriska eller litteraturhistoriska kriterier (reformation, renässans, upplysning, nationalromantik, realism etc.), för att sluta vid rent politiskt-historiska gränslinjer (världskrigen).

Einarssons bok är enligt Höskuldsson »ein furchtbar trocken es Beispiel für die biographisch-komparativ-historische Methode», något som framgår av de olika avsnittens uppbyggnad: ett stycke »Foreign influence» eller »Historical background», eventuellt något om genre och studiet av främst den fornisländska litteraturen och språket under varje skede, till sist en katalog av namn. Det är ändå den första sammanfattningen i sitt slag och bör därför inte kritiseras alltför starkt.

I sitt anförande talade Höskuldsson avslutningsvis om några pågående projekt rörande isländsk kvinno- och barnlitteratur. På sina mer begränsade fält bör väl dessa undersökningar ta sig an landets hela kulturella historia, och sålunda i all anspråkslöshet måhända lägga grunden för ett stort litteraturhistoriskt standardverk.⁷⁶

Finland

a) Bakgrund

Vid samma konferens talade Kai Laitinen om litteraturhistorieskrivning i Finland. Tvåspråkigheten medför här betydelsefulla överväganden. Kardinalfrågan gäller huruvida Finlands svenska litteratur skall räknas till finsk eller svensk litteraturhistoria. Den ställdes tidigt i kulturdebatten och blev ett återkommande ämne i den av romantiska tankegångar influerade diskussionen om en nationallitteratur. Enligt Johan Vilhelm Snellman skulle en sådan ge uttryck för folkets självmedvetande, och det kunde endast förverkligas på dess eget språk – finskan. Rietrik Polén instämde men accepterade latindiktning och finlandssvenska verk som delar av landets kultur. Gabriel Lagus å sin sida var av den åsikten att finlandssvensk diktning allteftersom skulle i sig uppta typiskt finska egenskaper, och att således även den litteraturen måste spegla den finska identiteten.

Litteraturhistorien kom dock slutligen att skrivas efter två linjer, vilka mer sällan än i grannländerna spände över hela den litterära utvecklingen. Julius Krohn behandlade den finska kulturen – med uttalad tyngdpunkt på *Kalevala* och *Kanteletar* – i en tre band diger framställning 1883–1902 (inledningsdelen i svensk översättning 1891). Den nyssnämnde Lagus blev pionjär för den finlandssvenska litteraturhistorien (2 band, 1866–1867). Utgångspunkt blev instiftandet av Åbo Akademi 1640. Medan Runeberg hos Krohn självfallet blev en diktare i periferin, var han centralgestalten i Lagus' redogörelse.

b) 1900-talet

Ännu i närmare ett sekel löpte skildringarna av Finlands litterära liv i två parallella, språkligt åtskilda fåror, vilket t. ex. Ruth Hedvalls *Finlands svenska litteratur* (1917) vittnar om. Komparatisten och positivisterna Viljo Tarkiainens närmare 400 sidor långa *Finsk litteraturhistoria* (1934; sv. övers. av rev. uppl. 1950) liksom de varandra kompletterande verken av Osmo Hormia (*Den finska litteraturens historia fram till 1917*; 1982) och Kai Laitinen (*Finlands moderna litteratur. Konturer, huvudlinjer, resultat 1917–1967*; 1967, sv. övers. 1968) visar emellertid att synsättet gradvis förändrats.⁷⁷

Tarkiainen påpekar i inledningen att han in-

skränker sig till finskspråkig dikt, men att det ej varit möjligt att förbigå namn som Juslenius, Porthan, Arwidsson, Runeberg, Topelius och Snellman »emedan de haft en stor betydelse för den nationella finska andans historiska utveckling och alla också djupt påverkat den finskspråkiga litteraturen». ⁷⁸ Snellmans nationalitetsfilosofi lever alltså kvar även om hans språktänkande övergivits! Författarens komparativa intressen medför därutöver att perspektivet vidgas till att tidvis omsluta åtminstone de nordiska ländernas diktning. – Trots att framställningen förs fram till 1950 avhandlas dock inte t. ex. Södergran eller Diktonius. Den senare nämns blott som Aleksis Kivis översättare.

Hormia är på denna punkt mer restriktiv, bl. a. av utrymmesskäl, medan Laitinen betraktar litteraturen på de två språken som jämbördiga. Finlands-svensk lyrisk modernism tilldelas av honom 16 sidor, medan deras finskspråkiga motsvarigheter får 24. I ett efterord förklarar han:

Huvudfrågan här har varit: vilken roll har litteraturen spelat i det självständiga Finland? [---] Den språkliga uppsorteringen har frångåtts, och som finländsk litteratur betraktas all i Finland utgiven litteratur – vilket är desto lättare, som den finlandssvenska diktningen har verkligt betydande insatser att visa på, och eftersom den påverkats av samma yttre faktorer som den finska. Litteraturen har här betraktats som en del av nationens liv, inte som en syntesartad inkarnation av dess bästa egenskaper. Min synvinkel kan på sätt och vis kallas pluralistisk: olikheterna, också de språkliga, ter sig för mig som rikedomstecken, en fruktbar polyformitet. ⁷⁹

De senaste tjugofem årens utgivning har frambringt några standardverk som åskådligt speglar problematiken. Finskspråkiga översikter som rör sig från forntid till nutid är samlingsverket *Suomen kirjallisuus* (»Finlands litteratur», 8 band, 1963–1970) samt de stora rundmålningar som författats av Lai-tinen (1981; sv. övers. 1988) och Eino Karhu (3 band, 1973–1979), vilka rör sig över båda språkområdena. Den förra sträcker sig från korstågen till 80-talets debutanter.

Helt ägnade det svenskspråkiga skapandet åt andra sidan, med endast flyktiga hänvisningar till det finska fältet är *Finlands svenska litteratur* (2 band, 1968–1969). Den första volymen, utarbetad av Lars Huldén, Jarl Gallén, Olof Enckell och Erik Ekelund inleds med folkvisor, gåtor, ramsor och sagor. Slutkapitlen skildrar

tiden från 1770 till 1827, dvs. epoken Porthan och Åboromantiken fram till stadens brand. De har författats av Ekelund, som ensam ansvarade för den nära 500-sidiga fortsättningen, i stort sett ett pärlband av biografier med början hos Elias Lönnrot. Nio förgrundsgestalter inom finskspråkig diktning – särskilt folklivsskildring – avhandlas i ett separat tjugofemsidigt kapitel, och Ekelund ägnar framsynt nog ett avsnitt åt kvinnoemancipationen. – En utlovad tredje del som skulle beskriva aktiviteterna under 1900-talet har dessvärre aldrig kommit i tryck.

»I en diskussion i Hufvudstadsbladet vårvin-tern 1979 konstaterades det att den finlandssvenska litterära traditionen riskerar att försvinna ur det allmänna medvetandet helt och hållet därför att 1900-talets litteraturhistoria till stora delar är oskri-ven». ⁸⁰ Påståendet, som undertecknats av Merete Mazzarella, Johannes Salminen, Ingmar Svedberg och Sven Willner inleder den lilla boken *Författare om författare. 24 finlandssvenska författarporträtt* (1981). Det är mot denna bakgrund förvånande att de inledande kapitlen behandlar makarna Runeberg, Topelius, Tavaststjerna och den 1902 avlidne folklivsskildraren Anders Johan Nygren. Den senare, liksom prosaisten Sigrid Backman och lyrikern Christer Lind lyfts något överraskande fram i rampljuset. Antalet ofta biografiskt orienterade, personligt hållna punktnedslag i epoken är också färre än undertiteln ger vid handen eftersom flera författare porträtteras mer än en gång (t. ex. Sigrid Backman, Runar Schildt, Edith Södergran, Hagar Olsson och Elmer Diktonius).

En bättre ersättning för det ännu ej utgivna tredje bandet är Thomas Warburtons *Ättio år finlands-svensk litteratur* (1984). Storverket är en bearbetning och väsentligt utvidgad version av författarens handbok från 1951. Utmärkande för Warburtons disposition är det påfallande intresse han ägnar litteratursociologiska synpunkter. Målningar av tids-atmosfär och samhällsutveckling, naturliga nog för en nation med så uppsplitande nutidshistoria, breder ut sig. Skribenter som debuterat sedan 1970 tas inte upp, och i de redovisade författarskapen stiger individen tillbaka för texten. Innehållsreferat och analys vävs samman och resulterar i en rad profilskarpa karakteristiker.

Den lyriska modernismen diskuteras ingående men med synbara reservationer. Södergran

är visserligen seklets mest betydande diktare, oberoende »av estetiska tycken eller den större väsensfrändskap en läsare kan känna med någon eller några andra svenska lyriker». Diktonius' »katastrofframbesvärjelser» i *Hårda sånger* är »framsagda med en konstnärligt menlig överdrift», revolutionsdikterna i *Stenkol* framstår som »ganska torftiga». Björlings idealism är »alltför intellektuellt ensidig», avskärmar honom från medmänniskorna »och hänvisar honom till sig själv». Rabbe Enckells dramatiska poesi »lämnar ändå ibland läsaren oberörd». Han har avstått från »omedelbarhet och lyrisk direktverkan» till förmån för »glans och språklig skönhet, som tyvärr är dömd att åldras också den». ⁸¹ Det bör dock understrykas att dessa kritiska omdömen balanseras av åtskilliga uttryck för djup uppskattning.

Warburtons inventering av det finlandssvenska kulturlivet är imponerande i sin bredd och detaljrikedom. Just därför är det litet förbryllande att den ovan nämnde Anders Johan Nygren endast förekommer i en fotnot, trots att regionalister och bygdeskildrare tilldelats hela två kapitel, eller att poeten Christer Lind förbigås med total tystnad. Ett skäl till det förra kan vara att Nygren räknas till underhållningsförfattarna, och Warburton har lika litet intresse för trivallitteraturen som för uppbyggelse- och barnböcker. Essäkonsten har också kommit på undantag, något som även gäller för »kvinnolitteraturen», vilken ju började tränga fram på bred front under det decennium där författaren valt att sätta punkt. Dessa underlåtenhetssynder betingas till en del av bristen på forskning på områdena, och Warburton erkänner dem oförbehållsamt i ett slutord. ⁸²

De översikter som skrivits i Finland är mer traditionella till sin utformning än vad de nordiska länderna i övrigt har att bjuda på. De är antingen anhopningar av författarporträtt eller – som hos Warburton – en materialgenomgång efter epoker (»Sekelskifte», »Efterkrig») eller livshållningar (»Skeptiker och besvikna», »Etiker och engagerade», »Psykologer och nervmänniskor»). Som framgår av de senare rubrikerna finns en tendens att överbetona det personhistoriska, vilket volymen i sin helhet dessbättre inte bekräftar.

Metodiska nyvinningar spanar man också förgäves efter. Det är dock möjligt att den avslutande 1900-talsdelen av *Finlands svenska lit-*

teratur, som nu låtit vänta på sig i två decennier, kan ge anledning att korrigeras denna bedömning.

Danmark

a) Bakgrund

Den äldsta större litteraturhistoriska framställningen i modern mening i Norden var den i Köpenhamn utgivna fyra bandssviten *Bidrag til den danske Digtekunsts Historie*. Verket, som utkom under åren 1800–1808, var resultatet av ett samarbete mellan bibliotekarien och litteraturhistorikern Rasmus Nyerup och estetikprofessorn Knud Lyne Rahbek. Den förre meddelade fakta rörande diktarnas liv, de skrifter de publicerade och dessas innehåll, medan Rahbek bidrog med kritiska omdömen och analyser. Karaktären av materialsamling är emellanåt påfallande. Periodindelningen sker för den nya tidens vidkommande efter regentlängder, och redogörelsen förs genom två tilläggsband 1819 och 1828 fram till 1700-talets sista decennier. ⁸³

Medan Rahbek–Nyerup uppfattade »dikt-konst» som synonymt med »verskonst» och därmed begränsade sin översikt till att i huvudsak omfatta poeter, lät nordisten Niels Matthias Petersen i *Bidrag til den danske Litteraturs Historie* (5 band, 1853–1861) termen »litteratur» även ringa in fackvetenskapliga böcker. Språk, politisk historia, litteratur samt kultur- och lärdomshistoria ingick en syntes. Härmed ökade samtidigt de dispositionella svårigheterna »idet de almene kulturelle og litterære perioder ikke falder sammen med faserne i videnskabshistorien, hvortil kommer at de enkelte forfattere kan have bidraget til flere fag», som Mogens Brøndsted noterar. Politisk-historiska och allmänskulturella kriterier alternerar med varandra vid avgränsningarna.

Den äldre resuméns i nyhumanismens anda starka tonvikt på det mänskliga och uppfostrande i diktkonsten ersattes nu av en uttalat romantisk uppfattning som i stället framhävde dess organiska helhet och inre växt. Nationalromantiska tankegångar skymtar också bakom förhoppningen att den historiska översikten skall »blive et væsentligt middel til at fremme folkets dannelse, ved [---] at lade det skue sig selv». I likhet med bröderna Schlegel önskar Petersen att hans av kristen idealism färgade

presentation, som gör halt vid år 1800, skall inspirera den unga, förslappade, inhemska nutidslitteraturen till nytt liv.⁸⁴

Under innevarande sekels inledning såg två framställningar dagen, vilka riktade sig till helt skilda målgrupper. Journalisten och litteraturhistorikern Peter Hansens beställningsarbete *Illustreret dansk Litteraturhistorie* (2 band 1886; utökad version i 3 band 1902) var en populär översikt som tog sikte på en bred allmänhet. Samma titel hade den monumental redogörelse i fyra band (1916–1934) som i huvudsak författats av den biografiskt-psykologiskt och komparativt orienterade litteraturprofessorn Vilhelm Andersen och bibliotekarien Carl S. Petersen. Den förstnämnde svarade för de tre avslutande delarna, vilka tog för sig litteraturen från 1700- och 1800-talen.

På närmare tretusen sidor berättar Andersen om den andliga odlingen under två sekler. Han ansluter sig till det nationella bildningssyfte som vägledde N. M. Petersen i dennes arbete. Det äldre skedet delas in i Holbergs, Ewalds och Bagesens tidsåldrar, med efterföljande strukturering av litteraturen efter genrer, medan 1800-talet grupperas efter diktargenerationer, vilka antas skifta vart decennium. Det nittonde århundradets historia tecknas sålunda i tio kapitel. Till nationallitteraturen räknas »for-uden Digtningen de Dele af den religiøse og filosofiske, historiske og naturvidenskabelige Litteratur, der ved Form og Indhold har folkelig Betydning». I summerande »Karakteristiker» av längre och kortare tidsavsnitt breddas analysen till att omfatta det konstnärliga skapandet i Europa överhuvud. Litteraturens »indre Historie» är Andersens centrala angelägenhet och biografiska uppgifter samt »ydre Tids- og Samfundsforhold» har endast sekundärt intresse.⁸⁵

Oluf Friis' *Den danske Litteraturs Historie* (1945) kom aldrig längre än till en första del. Skildringen avbryts vid år 1615 och renässanshumanismen. Det idéhistoriska perspektivet är kraftigt understruket. Friis vill ersätta äldre, mekaniskt sidoordnade redogörelser för kulturlivets olika manifestationer med »en syntetisk Opfattelse», »en virkelig Gennemførelse af det idé- eller aandshistoriske Princip». De på varandra följande epokerna skall visas äga ett större inre, organiskt sammanhang. Medlet är »en Underordning af Enkeltomraaderne under Helheden». Han trycker samtidigt på de sociologis-

ka aspekterna: »Med Samfundets skiftende Strukturformer forvandles Digtningen. Samfundsklassernes Opmarch aftenegner sig i Litteraturhistoriens Epoker, hvis herskende Menneketype er bestemt af den kulturbærende Samfundsklasse».⁸⁶ Det är beklagligt att Friis inte fann tillfälle att mer konkret illustrera dessa synpunkter i sin översikt.

Än så länge ofullbordad är också F. J. Billeskov Jansens stilhistoriska *Danmarks Digtekunst*, som hittills utkommit i tre band 1944–1958. (Perioden från 1870 skall dryftas i en slutdel). Verket skiljer sig markant från sina äldre och yngre släktingar i och med att formhistoriska kriterier – poetiska motiv och lyrisk teknik – dikterar stoffbehandlingen. Idéhistoriska, kulturhistoriska och personhistoriska iakttagelser förpassas till bakgrunden, och Billeskov Jansen begränsar sitt material till det snävt skönlitterära. Texterna från 1700-talet och framåt diskuteras epokvis under de återkommande rubrikerna »Lyrisk Kunst», »Fortællekunst» och »Dramatisk Kunst», vilka i sin tur indelas i undergenrer. Anmärkningsvärt är också att författaren försöker dra in teaterhistoria (uppföranden) och danska översättningar av utländsk litteratur i sin krönika. Även växelspelet mellan olika konstarter får stundtals uppmärksamhet.

Billeskov Jansens uppläggning fungerar bra för de skeden då genren var en reell och levande storhet, men passar sämre då klassifikationer av denna art upplevs som föråldrade. Här går forskarens metod och det stoff han behandlar skilda vägar. Som Mette Winge påpekat blir denna brist på överensstämmelse särskilt kännbar vid analysen av romantikernas genreöverskridande verk. Kanske är detta också förklaringen till att översikten ännu inte har förts vidare in i 1900-talet.⁸⁷

Mer beskedlig till omfånget är Mogens Brøndstedts och litteratursociologen Sven Møller Kristensens *Danmarks Litteratur* från 1963. Den bör ändå nämnas i detta sammanhang då den fått stor spridning. Volymen ger förvånande stor plats åt den europeiska kulturutvecklingen såsom en fond mot vilken det nationella framträder. Den konstnärliga dimensionen betonas eftertryckligen. Det gäller att koncentrera sig på *hur* något sägs, inte enbart till *vad* som meddelas. Dessutom: »Et kunstværk er som en organisme, hvor enkelthederne først får deres

fulde betydning og funktion som led i helheden».⁸⁸ Noterbart är därtill att de isländska sagorna och Eddadiktningen, vilka sällan behandlas i danska översikter, beretts åtta sidors utrymme.

b) Politikens *Dansk Litteratur Historie*

Disciplinens utveckling från historisk-biografisk inriktning över verkanalyser fram till socialhistoriskt och samhällsligt bestämda dispositioner, dvs. »fra stil- og produktionshistorie til 'intern' interpretation og derfra til ideologi- og konsumtionshistorie» speglas i två större framställningar från senare tid.⁸⁹ Åren 1964–1966 gav Politikens förlag ut en *Dansk Litteratur Historie* i fyra band under redaktion av P. H. Traustedt. Det blev en försäljningsframgång av stora mått – 280 000 band trycktes – och 1976–1977 kom en ny utgåva i sex delar. Tyngd-punkten är emfatiskt förlagd till den nyare litteraturen och utblickarna till det lärdoms-historiska fältet är få i den äldre editionen, vilket måste betecknas som naturligt med tanke på de breda läsargrupper man vände sig till. Ur metodsynpunkt avlöses de tidigare bandens orientering mot det biografiskt-psykologiska allteftersom av mer textcenterade redogörelser.

Trettio år hade förflutit sedan sista bandet i Carl S. Petersens och Vilhelm Andersens krönika trycktes och behovet av en översikt som sträckte sig från runorna till dagens litteratur var stort. Åtagandet var därtill en plikt, en länk i raden av »vidnesbyrd, hvori hvert slægtled bekræfter sit livssyn og sin fortolkning af den fædrene arv og samtidig følger udviklingen op til dato», som det heter i en inledande förlagsdeklaration.⁹⁰ Då uppgiften i första hand gällde att levandegöra traditionen blev stoffurvalet tämligen konventionellt. Anekdoter och bisarra episoder ur diktarnas liv bäddades in i en framställning av närmast episk dignitet, vilken emellanåt kunde slå över i det efemära och alltför ytliga.

Endast sju erfarna fackmän hade engagerats för att på ett utrymme av drygt 2 600 sidor återberätta nationens andliga liv. Den personcenterade dispositionen framgår av undertitlarna – »Fra Runerne til Johannes Ewald», »Fra Oehlenschläger til Kierkegaard», »Fra Georg Brandes til Johannes V. Jensen» och »Fra Tom Kristensen til Klaus Rifbjerg». Tendensen understryks ytterligare av den mängd smärre

rubriker i vilka de övergripande kapitlen för överskådlighetens skull styckats.

Sedan Gustav Albeck behandlat litteraturen före 1700 på drygt 220 sidor får Billeskov Jansen nära fyrahundra sidor till förfogande för följande sekel. Albeck delar handfast in sitt material efter historiska/idéhistoriska perioder: »Oldtidsdigtning», »Dansk litteratur i middelalderen», »Humanisme og reformation» (1500-talet) samt »Renæssancens århundrede» (1600-talet). Billeskov Jansen å sin sida grupperar skedet efter dess huvudgestalter: »Holbergs og Brorsons tidsalder», »Sneedorffs og Tullins tidsalder», »Ewalds og Wessels tidsrum» samt »P. A. Heibergs, Rahbeks og Bagesens tidsrum».

Med denna uppläggning är det ingen tillfällighet att den självbiografiska genren röner en uppmärksamhet utöver det vanliga. »Når en stor forfatter har skrevet sin livshistorie, får hans biografi mening», noterar Billeskov Jansen och fortsätter: »Forfatterens opfattelse af sit livs begivenheder er da en del af forfatterskabet og derfor værd at tage stilling til».⁹¹ Mot detta finns inget att invända, men man kan konstatera att diktarens levnadslopp bildar ränningen och stommen i analysen även i det flertal fall där några memoarer inte föreligger.

Fördelningen mellan den rent litterära respektive kultur- och/eller idéhistoriskt orienterade presentationen kan ibland ta sig något förbryllande uttryck. Att Kierkegaard tonar fram mer som skönlitterär skribent än som filosof i Peter P. Rohdes granskning är kanske inte något att förvåna sig över. Mer originell är diskussionen kring Ludvig Holberg. Som framgår redan av underavdelningarna till Billeskov Jansens nära hundrasidiga avsnitt – »Den poetiske raptus», »Den historiske raptus» och »Den filosofiske raptus» – sjunker komedidiktaren tillbaka för den monumentale humanisten och kulturpersonligheten. Endast tio sidor ägnas åt Holbergs framträdande inom den dramatiska genren. Andra facetter av teaterkonsten får i stället desto större uppmärksamhet, t. ex. den gryende kritiken.⁹²

Den danska odlingens förbindelser med den övriga kontinentens kulturliv framstår tydligt tack vare återkommande utblickar över det internationella fältet. De flitiga hänvisningarna till situationen i Norge är också naturliga med tanke på att riket var en dansk provins från

reformationen och fram till år 1814. Till redogörelsens mer intresseväckande aspekter hör den bild av en all-europeisk kultur som antyds i och med att översättningar också räknas in i landets litteratur. Billeskov Jansen uppmärksammar t. ex. Charlotta Dorothea Biehls översättning 1776–1777 av *Don Quixote* i en särskild sektion, och Oluf Friis berättar utförligt om bl. a. tolkningar av engelsk, fransk och tysk prosa vid 1800-talets början.⁹³

Den svenska litteraturen får i äldre tidrymder ytterst få omnämmanden. Olof Dalin och Olof Rudbeck dyker t. ex. upp i samband med en tillfällighetsdikt av Ambrosius Stub och Holbergs *Epistler*, men i övrigt är tystnaden påfallande. Skälet är givetvis att influenserna då gick till Sverige från Danmark och inte tvärtom. Men nog kunde Haquin Spegels *Guds verk och hwila* ha förtjänat en referens vid genomgången av Anders Arrebos skapelseepos *Hexaëmeron*? Väl nationalistiskt ter sig också Albecks försök att göra runskriften till en dansk angelägenhet, eller samme forskares uppfattning av den öländska Karlevistenens inskrift som ett verk av en dansk skald: »Runeformerne peger i overvejende grad mod den danske runerække, og enkelte ordformer såvel i prosaen som i strofen er specielt østnordiske (danske)» (Albecks kurs.).⁹⁴

Mot de avslutande banden i historiken riktades en del mer vägande kritik. Hakon Stangerups anti-brandesianism var välkänd och hans beskrivning av »det moderne gennembrud» avvaktades därför med spänning. Bedömningarna av resultatet gick också i olika riktningar. Torbjörn Nilsson talade om »en riktig och objektiv förståelse» av bröderna Brandes, medan Leif Leifer rubricerade sin anmälan »Motviljans inspiration». Den senare fann att det självbiografiskt grundade och egocentriska i Brandes' angrepp på samhällsinstitutionerna överbetonats, och att nyare forskningsrön ej inarbetats, vilket fick honom att avseende några påståenden fråga: »Lapsus eller historieförfälskning?»⁹⁵

Slutdelen hade författats av två yngre kritiker och litteraturvetare, Torben Brostrøm och Jens Kistrup. Stoffet delades in efter genrer så att den förre behandlade lyriken och prosan, den senare dramatiken. Det ökade internationella kontaktutbytet medförde att översättningslitteraturen och relationerna till utlandet fick en

mer synlig placering. Stort utrymme tilldelades också de långlivade eller mer kortvariga kulturdebatter som i olika grad präglade atmosfären. Att den allra yngsta diktningen blev mer rapsodiskt behandlad var oundvikligt, men förhållandet komparerades av att radio- och TV-dramatiken för första gången uppmärksammades i större skala. – En viss obalans betingades av Brostrøms uttalade förkärlek för den modernistiska diktningen, vilket fick till följd att de mindre vägröjande men kanske mest lästa texterna hamnade väl mycket i skymundan.

Det stora intresset för och det goda ekonomiska utbytet av satsningen på en ny litteraturhistoria resulterade tolv år senare i en betydligt utökad version av översikten. Utgåvan 1976–1977 omfattade sex band med ytterligare nära niohundra sidor. Antalet medarbetare var, trots några enstaka förändringar, fortfarande sju. Det redan tidigare rika illustrationsmaterialet och de fylliga bibliografikapitlen hade växt och åjourförts. (Litteraturanvisningarna upptar omkring 220 sidor). Självfallet tvingade revideringen och det större antalet volymer fram en ny disposition av stoffet, med förändrade gränser mellan delarna, men den tidigare markeringen av biografiernas viktiga roll stod kvar, vilket omvittnades av undertitlarna till det gamla fjärde bandet som nu delats upp i två med en gräns vid år 1945 (verkets tyngdpunkt försköts på detta vis ännu eftertryckligare till den allra yngsta litteraturen): »Fra Tom Kristensen til Halfdan Rasmussen» och »Fra Morten Nielsen til Kløvedal Reich».

Den inledande volymen av Billeskov Jansen är helt nyskriven och rör sig fram till 1700-talet. Det innebär att skedet tilldelats mer än dubbelt så stort utrymme som i den första utgåvan, dvs. drygt femhundra sidor. Spegel finns nu med, men de chauvinistiska spekulationerna om runalfabetet och Karlevistenen har dämpats eller utmönstrats.⁹⁶ I gengäld får den vetenskapliga och lärdomsinriktade litteraturen breda ut sig. Här omtalas böcker i t. ex. medicin, teologi, juridik, astronomi, astrologi, historia och topografi, liksom de olika grenarna av den livskraftiga latindiktningen. Vetenskapsmän som Ole Worm, Ole Borch, Ole Rømer och Niels Stensen porträtteras på ett tjugotal sidor.⁹⁷

Till nyheterna i den andra utgåvan hör också Uffe Andreasens avsnitt »Mellem idé og virkelighed», som diskuterar skedet 1840–1870. Här

kan man notera att den påbörjade och animerade debatten om litteraturhistorieskrivningens karaktär avsatt spår, om än föga ansemliga. Överskrifter som »Litteratur og samfund» (som komplement till den inledande obligatoriska orienteringen »Et samfund i opbrud»), »En kvindelitteratur» och »Scenen og visen» tyder på att litteraturbegreppets omfång och relationer till andra sektorer av mänsklig aktivitet upptagits till omprövning. Mathilde Fibigens emancipationsromaner *Tolv Breve* (1850) och *Et Besøg* (1851), »skolelærerlitteraturen» och »gubernantelitteraturen» – den senare med representanter som Louise Bjørnsen och Pauline Worm – samt William Rantzaus och Julius Strandbergs populära visor och massproducerade skillingtryck är företeelser och författarskap som överhuvud inte nämndes i den äldre utgåvan. Framgångsrika skribenter som Erik Bøgh och Peter Faber flyttar från kortfattade notiser i löpande text upp till rubrikerna.⁹⁸

Samma försiktiga strategi kan observeras i den tredje mer genomgripande förändringen i resumé. Behandlingen av den nya diktningen har utökats, men materialet har inte grupperats hierarkiskt utan presenteras i katalogform. Det är emellertid glädjande att man även givit plats för trivallitteraturen (dock endast tre sidor) och alternativteaterns många arter. Att barn- och ungdomslitteraturen ännu saknas måste dock ses som en betänklig brist. Äldre diktare som Hulda Lütken hade redan tidigare lyfts fram till en berättigad position, och nu följde de kvinnliga författarskapen på bred front, bl. a. Elsa Gress'. Vid sidan därav fanns avsnitt ägnade »kønspolitisk» dikt och kvinnodramatik. Tidskriftsflorans betydelse för utvecklingen kom till sin rätt, medan tystnaden fortfarande var anmärkningsvärd i fråga om den litterära institutionens växt och funktion, om diktarnas honorar, arbetsförhållanden, sociala positioner och publiceringsvägar etc. En kännbar försämring var dessutom att den tidstavla som avslutade den första upplagan nu tagits bort, trots det inledande bandets försäkringar om motsatsen.⁹⁹

*

En hybrid i den här behandlade genren var den 1980 utgivna *Forfatternes Forfatterhistorie*, redigerad av Per Stig Møller. Bokens pärmar om-

sluter femton litterärt utformade kåserier kring diktare från Thomas Kingo till Martin Andersen Nexø. Ambitionsnivån är således avsevärt lägre än i norska och svenska studier med snarlik titel, och kapitlen återgår också på en serie radioföredrag. I en efterskrift påpekar Møller att han vid valet av porträtterade diktare »ikke blot har skelet til monumentets størrelse i det litterære musæum, men også til hvor stor mulighed, de fleste læsere har for i dag at få noget særligt forhold til den udvalgte musæumsgenstand». Utöver detta pedagogiska syfte har målsättningen varit att ge två bilder i ett. Föredragshållarna/diktarna berättade inte bara om ämnet utan också om sig själva: »Lytteren og læseren fik en dobbeltbundet historie. [---] Under forfatteren forfatteren». Läsoplevelsen och författarmötet var det primära.¹⁰⁰

c) Gyldendals *Dansk litteraturhistorie*

Trots ansatser till nytänkande var Politikens litteraturkrönika genom sin strukturering av stoffet efter individuella författarskap och dessas kronologi eller genrekriterier samt insprängda, fristående sammanfattningar av det idéhistoriska och politiskt-sociala förloppet en tämligen konservativ redovisning. I en översikt i *Samlaren* 1979 konstaterar Poul Houe: »Som læse- og opslagsværk i elementær forstand kan det som fremgæet sikkert stadig have sin berettigelse, men som førende eller på anden måde standardværk har det udspillet sin rolle (om det overhovedet har haft nogen). Dét tog er kørt med bl. a. periodelæsningen i dansk – og gud ske lov for det!».¹⁰¹ Brostrøms løfte i femte delens inledning ter sig mot bakgrund av den därpå följande analysen vagt innehållslöst och allt annat än infriat: »Denne fremstilling af 1900-tallets litteraturhistorie lægger vægt på at beskrive litteraturens idémæssige forløb og tekniske processer uden at ville underkende de sociologiske og klassemæssige betingelser for dens produktion».¹⁰²

När den omarbetade varianten förelåg i färdigt skick hade ett nytt projekt redan lanserats, vilket levde upp till Brostrøms proklamation samtidigt som det fyllde de luckor som fanns i Politikens text. Gyldendals *Dansk litteraturhistorie* utgavs efter ett nära decennielångt förarbete i snabb takt åren 1983–1985. Resultatet var en väldig krönika på över 5.200 sidor (av större format än konkurrentens) i åtta textband och en

not-, bibliografi- och registervolym. Skillnaden gentemot föregångarna i Norden är iögonenfallande redan på organisationsplanet. När en eller ett fåtal forskare inte längre mäktade med överblicken gick uppdraget till en krets medarbetare. Politiken hade utnyttjat sju, Beyer elva, medan Gyldendals förlag fördelade arbetet på ett kollektiv bestående av inalles 47 skribenter.

Statens humanistiske Forskningsråd bidrog med pengar, vilka bl. a. finansierade de seminarier där partier av framställningen ventilerades inför samtliga projektdeltagare för att helheten ej skulle förloras ur sikte. Premisserna var historiskt-materialistiska och forskarna rekryterades huvudsakligen från en yngre generation. Förutom nordister och litteraturvetare medverkade filosofer, historiker och teaterhistoriker jämte specialister i klassisk filologi och medievetenskap.

Finn Hauberg Mortensen, själv en i medarbetar-skan, talar om marxistiska grupper ur fyra läger som mötte varandra under arbetsprocessens gång: en falang »som har gennemløbet udviklingen fra nykritikken over ideologikritikken mod et gen-historiseret litteraturstudium», strukturalism- och semiologifractionen kring tidskriften *Poetik*, kapitallogikerna från Århus samt akademiker med en historisk-sociologisk inriktning. Det gemensamma målet var att erbjuda »en syntetisk fremstilling af tekstformerne historie (med vægt på fiktionslitteraturen), som både afdækker deres indre og indbyrdes brudflader og deres relatering til materialhistorien».

Litteraturen har ingen egen historia, fastslår Mortensen. Den går in i »en dialektisk proces mellem forskellige samfundsgruppers modsatte erfaringer». För att frilägga densamma måste litteraturbegreppet utvidgas till att innesluta den samlade textmängden – »herunder også oversættelser, triviallitteratur, folkelitteratur, børnelitteratur, kvindelitteratur og ikke-fiktive tekstformer» – i praktiken »de besejredes» skrifter. Litteraturhistorien är dock endast en del av den bredare medvetandehistoria som skall fokuseras. Den litterära analysen måste därför integreras i en övergripande syntes som också tar hänsyn till hur icke-fiktiva och icke-verbala strukturer – t. ex. bildkonst, musik, arkitektur, organisationskultur samt sällskaps- och familjeliv – ordnar sociala erfarenheter.¹⁰³

Illustrativa exempel på hur den materialisti-

ska, socialhistoriska fonden relateras till och blir basen för den andliga odlingen och till och med hotar att tränga ut eller skymma den senare, erbjuder mängden av kulturhistoriska exposéer. Redan volymernas undertitlar ger vid handen att det politiskt-sociala perspektivet omsider dominerar: »Fra runer til ridderdigtning» (band 1), »Lærdom og magi» (band 2), »Stænderkultur og enevælde» (band 3), »Patriotismens tid» (band 4), »Borgerlig enhedskultur» (band 5), »Dannelse, folkelighed, individualisme» (band 6), »Demokrati og kulturkamp» (band 7) samt »Velfærdsstat og kulturkritik» (band 8).

Förhållandet är likartat inom åtskilliga av de enskilda delarna. Den hundrasidiga ingressen – »Den oldnordiske kultur» – som i motsättning till de flesta äldre framställningar tar upp såväl Eddadikten som sagagenren – ägnar mer än hälften av utrymmet åt presentationer av ättesamfundet (gården, hirden, tinget, skeppet), dess normer (könsroller, sociala roller, kulter, ritualer) och världsbild.¹⁰⁴ Den tredje boken inleds med en drygt tvåhundra sidig beskrivning av kyrko- och adelskultur under 1600-talets första hälft, där Arrebos epos nästan försvinner bland ortodoxa predikningar, universitetslärdom, psalmdiktning och bildningsideal, innan författarna når ett i traditionen »etablerat» verk – Leonora Christinas *Jammers Minde*.

Den fjärde volymens skildring av vad som förr kallades upplysningstiden sker i tre etapper: »Den aristokratiske dannelseskultur» (1746–1770), »Imellem aristokratisk og borgerlig kultur» (1770–1784) samt »Borgerlig kultur» (1784–1807). Under detta skede skapades »grundlaget for den moderne litteratur». Feodalism övergår i kapitalism och en feodal livsuppfattning avlöses av en borgerlig. Borgaren förändras »bevidsthedsmæssigt fra at leve og fungere i et stændersamfund med en til stænderne hørende rollepsykologi til at fungere i forhold til en standsoverskridende borgerlig almenhed».¹⁰⁵

Teatern och dess förhållande till enväldet hade teknats med bred pensel i översiktens tredje del, där man framhållit att Holberg såg »enevælden som garant for fornuftens sejr».¹⁰⁶ Under 1700-talets andra hälft blir denna miljöramen för striden mellan aristokratisk och borgerlig smak och kultur, där den senare avgår med segern. I spänningsfältet mellan hov, ari-

stokrati och stigande borgerskap skapas den litteratur som gestaltar de nya känslorna och erfarenheterna och som vid seklets slut kulminerar med det borgerliga familjedramat.

Gyldendals litteraturhistoria begränsar sig ingalunda till enbart etablerade fakta utan ger åtskilliga prov på primärforskning, vid sidan av omvärderingar, överraskande perspektivskiften och ett överväldigande, många gånger tidigare obeaktat textstoff. Dagböcker, manualer i brevskrivningskonst, memoarer, folkböcker, skillingtryck och tillfällighetsdikter, jämte barn-, kvinno- och triviallitteratur, dagsaktuella kåserier och revyer osv., ger naturligtvis goda utgångspunkter för försöken att teckna medvetandets historia. Detsamma gäller de livs-stilar, sociala situationer och miljöer, de klubbar eller salongs- och parkkulturer, de latinskolor eller teater-, TV- och radiomedier där texter tar form och för vilka de skrivs. Idéer, influenser och diktarporträtt ger nu plats för studier av miljöer och skilda slag av samvaroformer.

Till de mest frapperande inslagen i Gyldendalkrönikan hör den rymliga plats som skänkts åt äldre litteratur. Omkring hälften av framställningen disponeras för tiden före 1800, vilket kan jämföras med Politikens rundmålning som endast gav cirka en fjärdedel av sidantalet åt samma epok. Mer omotiverad är den nya periodindelningen, såväl volymerna sinsemellan som inom varje band. Mogens Brøndsted har också riktat berättigad kritik mot förfarandet och skisserat alternativa tillvägagångssätt. Hans uppslag kommer att diskuteras i denna översikts andra del i samband med försöken att skriva en nordisk litteraturhistoria.¹⁰⁷

Den av äldre forskning så omhuldade »gulddåldern», som tar sin början 1802 och där Oehlsenschläger är centralgestalten genom den detta år utgivna »Guldhornene» försvinner nästan ur blickfånget i den nya historieskrivningen. Romantiken värderas i gemen förvånansvärt lågt och ses i sin första fas snarare som en efterbörd till 1700-talet och litteraturrens förborgerligande än som en pionjärinsats.

Naturligtvis finns åtskilligt att invända mot det gyldendalska företaget. Författarskapen splittras, dels mellan volymerna (Holberg, Oehlsenschläger, H. C. Andersen, Karen Blixen), dels genom att behandlas på olika platser i ett och samma band (Holberg, Ewald). En märkvärdigare defekt är det snävt nationella

perspektivet. Strindberg nämns endast några få gånger, Lagerkvist, Selma Lagerlöf och Ekelöf inte alls. Det blir inte stort bättre om man går utanför Norden. Faulkner, Musil och Apollinaire, för att nämna några, har tydligen saknat all betydelse för dansk litteratur. – Den bitvis omständliga redogörelsen samt den nästan oöverskådliga rikedom på stoff och synpunkter gör att volymerna också kan vara svåra att hantera ur pedagogisk synpunkt.

Det löfte Mortensen gav om en litteraturhistoria som med utgångspunkt i ordkonsten skulle ge konturerna av en övergripande medvetandehistoria kan emellertid anses infriat, även om den religiöst färgade diktningen kommit litet på undantag och därmed också medvetandets »andliga» skikt. Man saknar också översikter av idéhistoriskt snitt för den allra senaste tiden. Exkurser i t. ex. metrik, arkitekturhistoria, ballett och operakonst kan ibland bli väl många och ordrika men bidrar ändå till något väsentligt när det gäller att mejsla fram en epoks »kroppssjäl», dess andliga och materiella fysiologi. Det gör också det stora antalet citat och upplysande texter till ett rikt bildmaterial.

Dansk litteraturhistorie blev inte som många befärade en arena för olika mer eller mindre dogmatis-ka och vildsinta schatteringar av marxistisk litteratursyn. Trots att en del termer som »borgerskap», »aristokrati», »folklighet», »patriotism» och »dannelse» är alltför trubbiga och vaga analysredskap för att resultera i en djupare förståelse av det historiska förloppet hanteras de i stort sett med varsamhet. Projektet kom inte att revolutionera litteraturhistorieskrivningen och göra rent hus med all tradition. I så fall hade det nog mest kunnat räkna med ett kuriositetsvärde. Så som det nu föreligger i färdigt skick förenar det föregångarnas erövringar med nyvunna insikter, och anvisar vägar att slå in på i det kommande. Därmed får det också en mer varaktig betydelse som tillfällig rastplats och samtidigt sporre för framtiden.

NOTER

¹ Atle Kittang, »Litteraturhistoriografien i historisk og teoretisk perspektiv», i Atle Kittang – Per Meldahl – Hans H. Skei, *Om litteraturhistorieskriving. Perspektiv på litteraturhistoriografiens vilkår og utvikling i europeisk og norsk samanheng*, Øvre Ervik 1983, s. 23, s. 30–33.

- ² Louise Vinge, »När litteraturen fick en historia», i *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr 1 1976, s. 41–45. Jfr Kittang, s. 35 f.
- ³ René Wellek–Austin Warren, *Theory of Literature*, London 1949, s. 263.
- ⁴ *Ibid.*, s. vi avseende vem som ansvarar för vilka kapitel. Se vidare René Wellek, *The Attack on Literature and Other Essays*, The University of North Carolina Press 1982, s. 153 f.
- ⁵ Wellek–Warren, s. 263 f.
- ⁶ *Ibid.*, s. 9 f., s. 108 f., s. 119 f. (förhållandet litteraturhistoria–kultur- och idéhistoria); s. 30 f. (förbindelsen kritik–teori–historia); s. 34 f. (perspektivism).
- ⁷ René Wellek, *Concepts of Criticism*, New Haven and London 1963, s. 6, s. 43 f.
- ⁸ *Ibid.*, s. 50–53, s. 312.
- ⁹ René Wellek, *Discriminations: Further Concepts of Criticism*, New Haven and London 1970, s. 297–299, s. 354, s. 356. Wellek, *The Attack*, s. 67.
- ¹⁰ Wellek, *Discriminations*, s. 287–289. Jfr Welleks, *Concepts of Criticism*, s. 50–53.
- ¹¹ Wellek, *Discriminations*, s. 21.
- ¹² Wellek, *The Attack*, s. 65.
- ¹³ *Ibid.*, s. 66, s. 75–77.
- ¹⁴ Se t. ex. Gunnar Brandells träffande kritik i *Konsten att citera och andra återblickar*, Stockholm 1966, s. 24–30. Därtill Odd Inge Langholm, »René Wellek og litteraturhistorien. Et forskningsideals vekst og fall», *Edda*, nr 4 1979, s. 229–242.
- ¹⁵ Osignerat förord i Kittang–Meldahl–Skei, s. 7.
- ¹⁶ Louise Vinge, »Finns det en svensk litteraturhistoria?», *SvD* 27.7.1987.
- ¹⁷ F. J. Billeskov Jansen–Hakon Stangerup–P. H. Trau-stedt (red.), *Litteraturens världshistoria. Forntiden*, osignerat övers., Stockholm 1971, s. 5 f.
- ¹⁸ Hans Hertel (red.), *Litteraturens Historia. Forntiden*, övers. Jan Stolpe, Stockholm 1985, s. 11, s. 15–17, s. 21, s. 23, s. 26 f.
- ¹⁹ Per Meldahl, »Om norske litteraturhistorier», i Kittang–Meldahl–Skei, s. 129–140.
- ²⁰ Asbjørn Aarseth, »Litteraturhistorieskrivning og hermeneutisk problembevissthet», i Atle Kittang–Asbjørn Aarseth (red.), *Hermeneutikk og litteratur*, Bergen–Oslo–Tromsø 1979, s. 165 f.
- ²¹ En synpunktsrik genomgång och karakteristik av de i texten nämnda verken återfinns hos Meldahl, i Kittang–Meldahl–Skei, s. 124–309.
- ²² *Ibid.*, s. 213, s. 229.
- ²³ Harald Beyer, *Norsk litteraturhistorie*, Oslo 1952, s. 457. Meldahl i Kittang–Meldahl–Skei, s. 116.
- ²⁴ Harald og Edvard Beyer, *Norsk litteraturhistorie*, 4:e uppl., Oslo 1978, s. 5.
- ²⁵ Edvard Beyer, »Om å skrive og lese Norges litteraturhistorie», i Edvard Beyer (red.), *Norges litteraturhistorie*, band 1, 2:a uppl., Oslo 1975, s. 6 f. (Hänvisningarna till denna översikt sker i det följande till utgåvan från 1975, vilken för band 1–4 utgör 2:a upplagan, för band 5–6 1:a upplagan.) Simen Skjønberg, »Den litterære samaritan», *Dagbladet* 15.11.1975. Edvard Beyer, »Generasjonen og idéene fra 1848», i Beyer 1975, band 3, s. 11 f.
- ²⁶ Edvard Beyer, »Norwegische Literaturgeschichtsschreibung», i Horst Bien–Gabriele Sokoll (utg.), *Die nordischen Literaturen als Gegenstand der Literaturgeschichtsschreibung* (Beiträge zur 13. Studienkonferenz der Internationalen Assoziation für Skandinavische Studien – IASS), Leipzig 1982, s. 68.
- ²⁷ Edvard Beyer, »Hva er nytt i Norges litteraturhistorie?», i Beyer 1975, band 1, s. 8 f.
- ²⁸ Kjell Heggelund, »Unionstiden med Danmark», i Beyer 1975, band 1, s. 375. Beyer 1982, s. 69.
- ²⁹ Edvard Beyer, »Gullalder og ettertid», i Beyer 1975, band 3, s. 591.
- ³⁰ Osignerat notis i Beyer 1975, band 4, s. 4.
- ³¹ Beyer 1982, s. 69.
- ³² Edvard Beyer, »To kulturformer», i Beyer 1975, band 2, s. 11–16. Edvard Beyer, »Et nytt samfunn i emning», i Beyer 1975, band 3, s. 12–20. Se även följande avsnitt rörande inrikespolitiska strider, motståndningar i språkfrågor och utbildning etc., s. 21–42. Rolf Nyboe Nettum, »Inn i teknologiens tidsalder», i Beyer 1975, band 4, s. 24–27. Jfr s. 22.
- ³³ Edvard Beyer, »Romantikken og Norge» och »Wergeland og europeisk romantikk» samt Ingard Hauge, »Nasjonalromantikk og nasjonalrealisme», i Beyer 1975, band 2, s. 33–40, s. 75–79, s. 258–264. Per Amdam, »Impulser og paralleller», i Beyer 1975, band 4, s. 322–326.
- ³⁴ Beyer 1982, s. 69.
- ³⁵ Kjell Heggelund, »Petter Dass og ettertiden», i Beyer 1975, band 1, s. 440 f. Edvard Beyer, »Wergeland og ettertiden», i Beyer 1975, band 2, s. 233–235. Edvard Beyer, »Samtidsdom og ettermæle» samt »–det moderne dramats Rom», i Beyer 1975, band 3, s. 223–225, s. 377–383.
- ³⁶ Aarseth, s. 176.
- ³⁷ Kjell Heggelund, »Det nye borgerlige publikum. Teatret» och »Publikum», i Beyer 1975, Band 1, s. 449–453, s. 621 f.
- ³⁸ Edvard Beyer, »Litteraturens kår. Hvem leste hva?», i Beyer 1975, band 2, s. 16–23. Edvard Beyer, »Litteraturen og publikum», i Beyer 1975, band 3, s. 81–88. Per Amdam, »Leserne og lesningen» och »Demokratisering av litteraturen», Bjarte Birkeland, »Eit litterært miljø blir til» och Rolf Nyboe Nettum, »Forfatterens kår», i Beyer 1975, band 4, s. 330–335, s. 471–478, s. 68–73. Kjølvs Egeland, »Bokproduksjon og lesere» samt »Forlag, foreleggere og konsulenter», i Beyer 1975, band 5, s. 55–73, s. 423–427. Willy Dahl, »Bøker er også en vare», i Beyer 1975, band 6, s. 363–373. Se även s. 27.
- ³⁹ Beyer 1982, s. 66.
- ⁴⁰ Ludvig Holm-Olsen, »Kristendommen og bokkulturen», »En pergamentbok blir til» och »Bøker og boksamlinger», i Beyer 1975, band 1, s. 28–30, s. 46–49, s. 330–332. Willy Dahl, »Billigbok-revolusjonen», i Beyer 1975, band 6, s. 367–371.
- ⁴¹ Ingard Hauge, »Lesebøker» och »Landstad og salmeboken», i Beyer 1975, band 2, s. 359–361, s. 418–429.
- ⁴² Beyer 1982, s. 64, s. 67.
- ⁴³ Edvard Beyer, »Ibsen og Bjørnsons norske scener», i Beyer 1975, band 3, s. 91.
- ⁴⁴ Willy Dahl, »Jeg skal aldri gjøre det mer. Omkring det å skrive sin samtids litteraturhistorie», i *Norsk Litterær Årbok 1974*, Oslo 1974, s. 200 f. Sigurd Aa.

Aarnes, »Gjensyn med 1950-årene», i *Norsk Litterær Årbok 1978*, Oslo 1978, s. 227.

⁴⁵ Janet Mawby, orubricerad recension av banden 5 och 6 i Beyers litteraturhistoria, i *Scandinavica*, vol. 16, nr 1, May 1977, s. 40.

⁴⁶ b.ø.e. [sign.], »Litteraturhistoriens sekslinger er komplett», *Dagbladet* 12.11.1975.

⁴⁷ Knut Ødegård, »En litteraturhistorisk skandale», *Aftenposten* 12.12.1975. Willy Dahl, »Ødegårds litteraturhistoriske skandale», *Aftenposten* 16.12.1975. svott [sign.], »Willy Dahl om sin litteraturhistorie», *Aftenposten* 12.11.1975. Debatten fortsatte i *Aftenposten* med inlägg av Knut Ødegård (den 2.1.1976 och den 9.1.1976), Marie Beinsset Waagaard (den 5.1.1976), Willy Dahl (den 6.1.1976) och Edvard Beyer (den 7.1.1976 och den 14.1.1976).

⁴⁸ Bjørn Gunnar Olsen, »Willy Dahl – kameratene og en 'litteraturhistorisk skandale'», *Aftenposten* 22.12.1975. Willy Dahls svar den 29.12.1975. Stein Mehren i *Aftenposten* den 25.2.1976 och den 5.3.1976. Willy Dahls svar den 28.2.1976. Se även nyhetsartiklar i *Dagbladet* den 9.11.1976, »Henrik Groth ville kjøpe ut Willy Dahl» och »Hva sier du i dag?».

⁴⁹ Edvard Beyer, »Å skrive litteraturhistorie i dag», i *Norsk Litterær Årbok 1975*, Oslo 1975, s. 201 f.

⁵⁰ Tom Christophersen, »Nokre prinsipielle merknader til Norges litteraturhistorie», i *Norsk Litterær Årbok 1976*, Oslo 1976, s. 207–211. I det följande diskuterar Christophersen den alltför svagt antydda samhälleliga bas mot vilken diktningen avtecknar sig. Analysen fördjupas aldrig på detta problemområde i handboken.

⁵¹ Georg Johannesen, *Om »Norges litteraturhistorie». Fagkritisk pamflett*, Norsk fagkritisk serie nr 2, Oslo 1975, s. 15 f.

⁵² *Ibid.*, s. 18 f, s. 23, s. 26, s. 30, s. 32 f.

⁵³ *Ibid.*, s. 45, s. 52 f, s. 56 f.

⁵⁴ Lars Ardelius–Gunnar Rydström, »Förord», i Lars Ardelius–Gunnar Rydström (red.), *Författarnas LitteraturHistoria*, vol. 1, Stockholm 1977, s. 7.

⁵⁵ Kjell Heggelund–Simen Skjønsberg–Helge Vold, »Forord», i Kjell Heggelund–Simen Skjønsberg–Helge Vold (red.), *Forfatternes litteraturhistorie*, band 1, Oslo 1980, s. 7.

⁵⁶ Bjarte Birkeland, »Eit nytt diktarspråk: ekspresjonisme», i Beyer 1975, band 4, s. 639–644.

⁵⁷ Tore Stuberg, »Kulturkjendis i klasse B», *Dagbladet* 19.1.1981.

⁵⁸ Willy Dahl, *Norges litteratur*, vol. 1, Oslo 1981, s. 51–53.

⁵⁹ Willy Dahl, *Norges litteratur*, vol. 2, Oslo 1984, s. 51 f, s. 139.

⁶⁰ Dahl, vol. 1, s. 318, s. 320 f, s. 260.

⁶¹ Dahl, vol. 2, s. 123.

⁶² Willy Dahl, *I kiosken og på skjermen*, Oslo 1973, s. 8; dens. »*Dårlig» lesning under parafinlampen*, Oslo 1974, s. 13–15.

⁶³ Willy Dahl, *Stil og struktur*, 3:e rev. uppl., Oslo–Bergen–Tromsø 1975, s. 9.

⁶⁴ Dahl, vol. 1, s. 37 ff, s. 174 ff, s. 181 ff. Jfr även t. ex. s. 270 ff, där 80-talets moderna, realistiska berättarteknik förbinds med författarnas nya roll. De

skriver för en okänd marknad och kan inte längre räkna med ett gemensamt norm- och värdesystem, varför deras argumentering blir mer indirekt. Läsarnas möjligheter till identifikation med romanpersonerna måste öka och sammansmältningen gå mer på djupet.

⁶⁵ Dahl, vol. 1, s. 84–86, s. 95.

⁶⁶ Dahl, vol. 2, s. 174, s. 250, s. 102 f, s. 254, s. 250.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 390. Willy Dahl, *Norges litteratur*, vol. 3, Oslo 1989, s. 34, s. 37, s. 80 f.

⁶⁸ Dahl, vol. 3, s. 227, s. 307, s. 173.

⁶⁹ Dahl, vol. 2, s. 221.

⁷⁰ *Ibid.*, s. 171. Ibsens verk uppfattas å ena sidan som »tidlöst», å den andra som »en del av en samfunnsform som ennå er vår egen, med hundre år gamle konflikter som ennå ikke er løst. Ibsen er moderne ikke fordi han var forut for sin tid, men fordi vi ennå ikke er ferdig med hans tid». Jfr Dahl, vol. 1, s. 281: *Et dukkehjem* behandlar »den form kvinneundertrykkelsen fikk i en bestemt historisk periode, i et avgrenset samfunnslag, og en analyse må legge vekt på å vise hvordan Ibsen reproducerer *forutsetningene* for denne undertrykkelsen på scenen». Det handlar inte om ett generellt kvinnoförtryck under kapitalismens epok, inte heller om allmänmänskliga problem.

⁷¹ Dahl, vol. 1, s. 105 ff, s. 113.

⁷² Dahl, vol. 3, s. 333–337.

⁷³ Steinar Gimnes, »16 skribenter søker en leser», *Edda*, nr 1 1988, s. 99 f.

⁷⁴ Sveinn Skorri Höskuldsson, »Isländische Literaturgeschichtsschreibung», i Bien–Sokoll, s. 48.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 48–57.

⁷⁶ *Ibid.*, s. 57, s. 59.

⁷⁷ Kai Laitinen, »Literaturgeschichtsschreibung in Finnland», i Bien–Sokoll, s. 41–47. En engelskspråkig översikt på närmare 600 sidor – Jaakko Ahokas *A history of Finnish literature* (1973) – nämns egendomligt nog inte i föredraget.

⁷⁸ Viljo Tarkiainen, *Finsk litteraturhistoria*, övers. E. N. Tigerstedt, Stockholm 1950, s. 10.

⁷⁹ Kai Laitinen, *Finlands moderna litteratur. Konturer, huvudlinjer, resultat 1917–1967*, övers. Th. Warburton, Stockholm 1968, s. 226.

⁸⁰ Merete Mazzarella–Johannes Salminen–Ingmar Svedberg–Sven Willner, »Inledning», i Merete Mazzarella–Johannes Salminen–Ingmar Svedberg–Sven Willner (red.), *Författare om författare. 24 finlandssvenska författarporträtt*, Stockholm 1981, s. 5.

⁸¹ Thomas Warburton, *Åttio år finlandssvensk litteratur*, Stockholm 1984, s. 197, s. 212 f, s. 222 f, s. 234.

⁸² *Ibid.*, s. 95 not, s. 419. Jfr även Roger Holmström, *Karakteristik och värdering. Studier i finlandssvensk litteraturkritik 1916–1929* (ak. avh.), Åbo 1988, s. 10–13, där de historiska översikternas knapphändiga behandling av essän och dagskritiken understryks.

⁸³ Mogens Brøndsted, »Dansk og nordisk litteraturhistorie», i Povl Johs. Jensen (red.), *Københavns universitet 1479–1979*, band IX, Det filosofiske Fakultet 2. del, København 1979, s. 11, s. 26.

⁸⁴ *Ibid.*, s. 10, s. 23–27. Petersen citerad efter Brøndsted, s. 24.

⁸⁵ *Ibid.*, s. 55. Vilhelm Andersen, *Illustreret dansk*

Litteraturhistorie, band 3, Kjøbenhavn 1924, s. 3.

⁸⁶ Oluf Friis, *Den danske Litteraturs Historie*, Band 1, Kjøbenhavn 1945, s. 11 f.

⁸⁷ Mette Winge, »Danske litteraturhistorier udgivet 1950–1972», i *Danske Studier 1973*, Kjøbenhavn 1973, s. 134.

⁸⁸ Mogens Brøndsted–Sven Møller Kristensen, *Danmarks Litteratur*, vol. 1, Gyldendals Uglebøger, Kjøbenhavn 1966, s. 7.

⁸⁹ Brøndsted 1979, s. 78.

⁹⁰ Osignerat »Forord» i P. H. Traustedt (red.), *Dansk Litteratur Historie*, band 1, Kjøbenhavn 1964, s. 4. (Hänvisningarna till denna översikts fyra delar sker i det följande under beteckningen »Traustedt» 1964–1966).

⁹¹ F. J. Billeskov Jansen, »Ewald i Selvbiografiens Spejl», i Traustedt 1964, band 1, s. 439.

⁹² Peter P. Rohde, »Søren Kierkegaard» och »Kierkegaards menneskeforagt», i Traustedt 1965, band 2, s. 609–638, s. 653–659. Billeskov Jansen, »Holbergs komedier», »Teaterrejsen» och »Peder Rosenstand-Gøiske grundlægger en teaterkritik», i Traustedt 1964, band 1, s. 291–303, s. 473–480.

⁹³ Billeskov Jansen, »Charlotta Dorothea Biehls oversætterbedrift», i Traustedt 1964, band 1, s. 461–463. Oluf Friis, »Roman og novelle», i Traustedt 1965, band 2, s. 377–380.

⁹⁴ Billeskov Jansen, »Ambrosius Stub» och »Epistlerne», i Traustedt 1964, band 1, s. 344, s. 368. Gustav Albeck, »Isolation og kulturkreds», »Karlevi-stenens perspektiver» och »Anders Arrebo», i Traustedt 1964, band 1, s. 12, s. 32, s. 208–215. Jfr. f. ö. om Karlevistenen Sven B. F. Jansson, »Forntidens litteratur», i E. N. Tigerstedt (red.), *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria*, band 1, 2:a bearbetade uppl., Stockholm 1967, s. 14 f.

⁹⁵ Torbjörn Nilsson, »Från runorna till Rifbjerg», *SDS* 15.1.1967. Leif Leifer, »Motviljans inspiration», *GHT* 20.12.1966.

⁹⁶ Billeskov Jansen, »Skabelsens epos» och »Er runeskriften opstået i Danmark?», i P. H. Traustedt (red.), *Dansk Litteratur Historie*, band 1, 2:a rev. uppl., Kjøbenhavn 1976, s. 349, s. 15–18. (Hänvisningarna till denna översikts sex delar sker i det följande under beteckningen »Traustedt» 1976–1977).

⁹⁷ Billeskov Jansen, i Traustedt 1976, band 1, bl. a. s. 63–65 (medicin), s. 228–231 (teologi och juridik), s. 107–109, s. 125–128, s. 255–265, s. 274–276, s. 503–505 (latindiktning), s. 231–255 (historia, astronomi, astrologi), s. 386–406 (Worm, Borch, Rømer, Stensen), s. 435–441 (topografi).

⁹⁸ Uffe Andreasen, »Mathilde Fibiger: 'Vort Kjøen existerer ikke endnu'», »Hjemstavn og skolelærere», »En kvindelitteratur», »Åndsliv og folkelighed» och »Den folkelige vise», i Traustedt 1976, band 3, s. 432–435, s. 512–515, s. 436–438, s. 496–502, s. 491–496.

⁹⁹ Torben Brostrøm, »Triviallitteratur» och »Køns-politisk litteratur» samt Jens Kistrup »Optakt til en kvinde-dramatik» och »Teatrets politisering og radikaliserings», i Traustedt 1977, band 6, s. 196–200, s. 270–274, s. 386 (med ett femtontal följande sidor om enskilda kvinnliga skribenter), s. 425–428. – Osignerat »Forord» i Traustedt 1976, band 1, s. 5.

¹⁰⁰ Per Stig Møller, »Derfra vor verden går. Efterskrift», i Per Stig Møller (red.), *Forfatternes Forfatterhistorie*, Kjøbenhavn 1980, s. 171–173.

¹⁰¹ Poul Houe, »Fra Dansk Litteratur Historie til periodelæsning i dansk. En forskningsoversigt», i *Sam-laren* 1979, tryckt 1980, s. 228.

¹⁰² Brostrøm, »Litteratur og samfund», i Traustedt 1977, band 5, s. 16.

¹⁰³ Finn Hauberg Mortensen, »Projekt dansk litteraturhistorie, en præsentation», i *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr. 1 1981, s. 44–47.

¹⁰⁴ Lars Lönnroth, »Den oldnordiske kultur ca. 800–1200», i *Dansk litteraturhistorie*, band 1, Kjøbenhavn 1984, s. 13–112. (Hänvisningarna till denna översikts åtta delar sker i det följande under beteckningen »DL» 1983–1985).

¹⁰⁵ Johan Fjord Jensen–Morten Møller–Toni Nielsen–Jørgen Stigel, »Patriotismens tid», i *DL*, band 4, Kjøbenhavn 1983, s. 28.

¹⁰⁶ Jens Hougaard, »Tendens og komik i Holbergs komedier», i *DL*, band 3, Kjøbenhavn 1983, s. 473.

¹⁰⁷ Mogens Brøndsted, »Dänische Literaturgeschichte», i Bien–Sokoll, s. 37–40.